

Kultur- og likestillingsdepartementet
Postboks 8030 Dep,
0030 Oslo

Deres referanse:
22/880-29

Vår dato:
16.01.2024

Vår referanse:
Siri Espe, Interessepolitisk leder
siri@ungefunksjonshemmede.no

Hørings svar – NOU 2023:13 På høy tid

Unge funksjonshemmede har gjennomgått høringsnotatet og gir med dette vårt hørings svar. Overordnet mener vi utvalget har beskrevet utfordringsbildet godt, og vi anser utredningen som en god beskrivelse av situasjonen til funksjonshemmede i Norge anno 2023.

Utover eget hørings svar stiller Unge funksjonshemmede seg bak hørings svaret til Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO) og Redd Barna.

I oppfølgingen av utredningen ber Unge funksjonshemmede om at det utarbeides en stortingsmelding om likestilling av funksjonshemmede og kronisk syke. Stortingsmeldingen bør ta utgangspunkt i utredningen, men den må dekke et bredere perspektiv enn det utredningen legger til grunn. Blant annet må helse-perspektivet inkluderes i en slik melding. Stortingsmeldingen må være spesielt rettet mot funksjonshemmede og kronisk syke, men ivareta et interseksjonelt perspektiv. *Meld. St. 8 (2022-2023) Menneskerettar for personar med utviklingshemming* ble utarbeidet direkte rettet mot utviklingshemmede, og Unge funksjonshemmede mener derfor at det er behov for en tilsvarende stortingsmelding for funksjonshemmede og kronisk syke. I arbeidet med stortingsmeldingen er det viktig å sikre bred involvering av interesseorganisasjonene.

Som et supplement til en stortingsmelding ber vi om at enkelte av tiltakene fra utredningen følges opp i revideringen av Regjeringens handlingsplan for likestilling av personer med funksjonsnedsettelse 2020-2025. Også i dette arbeidet er det viktig å sikre involvering av interesseorganisasjonene.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak er de viktigste å prioritere i det videre arbeidet:

- Inkorporere CRPD i menneskerettsloven.
- Iverksette holdningsendrende tiltak som kan bidra til å endre normene i samfunnet med mål om økt aksept og forståelse for funksjonsmangfold.
- Universell utforming av samfunnet, herunder forankring i forskrifter med juridisk bindende tidsfrister.
- Utvide og endre BPA-ordningen til å bli et reelt likestillingsverktøy.
- Gjennomføre Veikart universelt utformet nærscole innen 2030.

- Forankre Barrierefri fritid som et kompetansehevingsprogram for aktivitetstilbydere, på lik linje med eksempelvis Rosa kompetanse.
- Oppheve aldersgrensen for ordningen med aktivitetshjelpemidler for personer over 26 år og sikre finansiering over folketrygden.
- Utbedre tolketjenesten slik at behovet for tegnspråk- og skriveolker dekkes, både i utdanning, arbeid og på fritiden.

Unge funksjonshemmedes høringssvar er strukturert slik at innspill til utvalgets arbeid presenteres først, før innspill til utvalgets forslag om innføring av *funksjonshindrede* som nytt begrep presenteres. Deretter følger innspill tilhørende temaer som er gjennomgående i utredningen, før innspill tilhørende hvert kapittel presenteres. Vi har valgt å fortløpende kommentere mangler ved utvalgets arbeid og aspekter vi mener utvalget burde belyst for å få en helhetlig fremstilling av funksjonshemmede og kronisk sykes situasjon. I tråd med departementets ønsker har Unge funksjonshemmede valgt å fokusere på utvalgets forslag til tiltak og kommentere direkte på disse.

Overordnet om utvalgets arbeid

Beskrivelse av utfordringsbildet og forslag til tiltak

Først og fremst ønsker Unge funksjonshemmede å trekke frem den gode jobben utvalget har gjort med å gi en utfyllende beskrivelse av funksjonshemmedes situasjon i Norge. Situasjonsbeskrivelsen vil være et viktig grunnlag for både offentlige instanser og sivilt samfunn i arbeidet med å løfte likestillingsfeltet for funksjonshemmede i årene som kommer. Samtidig savner Unge funksjonshemmede en utdypende drøfting av problemstillingene som et ledd i tiltakene som foreslås. Enkelte tiltak foreslås uten at det gis en utdypende drøfting som beskriver hvorfor gjennomføringen av tiltaket vil være hensiktsmessig, og eventuelt hvilke lovmessige endringer som er nødvendige som ledd i gjennomføringen av tiltaket. Eksempelvis foreslås det endringer i ordningen med retten til pleiepenger uten at dette er ytterligere drøftet. Manglende drøfting gjør det noe mer utfordrende for sivilt samfunn å ta stilling til hvorvidt tiltakene er gode forslag for å sikre økt likestilling. Dette var for øvrig en del av utvalgets mandat «[...] herunder drøfte om og hvorfor tiltak har fungert eller ikke», og mangelen på dette er en stor svakhet i utredningen.

Videre foreslår utvalget også flere tiltak som allerede er lovfestet og gjelder per dags dato, og Unge funksjonshemmede savner at utvalget i større grad drøfter utfordringene og foreslår tiltak som må iverksettes for å sikre at rettighetene funksjonshemmede allerede har faktisk oppfylles. Vi er smertelig klar over at det er forskjell på det å ha rett og det å få rett, og vi skulle derfor sett at utvalget dykket dypere inn i kjernen av problemstillingene funksjonshemmede og kronisk syke barn og unge står ovenfor når det gjelder å få oppfylt sine rettigheter.

Utvalgets sammensetning og rom for medvirkning

Unge funksjonshemmede ønsker å gi en kort kommentar på utvalgets sammensetning. Vi mener at sammensetningen av utvalget ikke var bred nok og ikke gjenspeilet mangfoldet blant funksjonshemmede og kronisk syke, samt at det var en svakhet at en overvekt av utvalgsmedlemmene var pårørende. I tillegg mener vi det burde vært større faglig kompetanse i utvalget, slik det ofte er i liknende utvalg. En slik representasjon kunne vært sikret fra forskningsmiljøer eller fra ansatte/representanter i sivilt samfunn.

Utvalgets sammensetning gjenspeiler hvilke grupper utvalget har fokusert på i utredningen, og vi mener at utredningen mangler et helhetsperspektiv, både i hvem utredningen dekker og hvilke områder som er inkludert. Sagt i klartekst, vi savner at kronisk syke, sjeldne diagnoser og høyfrekvente diagnoser er inkludert i utredningen, og at helse ses på som en viktig faktor for funksjonshemmede og kronisk sykes likestilling og liv.

Unge funksjonshemmede ønsker også å bemerke at utvalget til fordel kunne invitert til større medvirkning og innspill fra sivil samfunn for å sikre mer målrettede tiltak som favner hele feltet. Utvalget inviterte til møter der de ønsket innspill til utvalgets mandat, og det kan diskuteres hvorvidt det ville vært mer hensiktsmessig å avholde møter for innspill til viktige fokusområder og forslag til tiltak. Økt mulighet for innspill og medvirkning kunne eksempelvis bidratt til at organisasjoner for usynlige funksjonsnedsettelse eller kroniske sykdommer sine perspektiver i større grad ble ivarettatt. I tillegg kunne det også bidratt til at tiltakene som foreslås ville dekket behovene og utfordringene sivil samfunn ser, på en mer hensiktsmessig måte.

Forslag om innføring av nytt begrep

Unge funksjonshemmede er skeptiske til forslaget om innføring av *funksjonshindret* som nytt begrep som utelukkende skal erstatte «*med funksjonsnedsettelse*» og «*nedsatt funksjonsevne*». Vi mener at utvalget først og fremst burde beskrevet utfordringene tilknyttet forståelsen av gjeldende begreper. I tillegg savner vi en diskusjon om hvilke årsaker som ligger til grunn for at dagens begreper ikke benyttes etter intensjonen. Først når man drøfter dette vil det være mulig å foreslå hensiktsmessige tiltak som kan stimulere til riktig begrepsbruk etter intensjonen som *Fra bruker til borger* la til grunn.

I utredningen skriver utvalget «*Ved å introdusere et nytt begrep håper utvalget at meningen bak begrepet blir tydeliggjort og sementert i språket*». Dette kunne kanskje vært tilfelle dersom utvalget faktisk hadde valgt å utdype forståelsen som ligger til grunn for begrepet. Unge funksjonshemmede savner en tydelig beskrivelse av *funksjonshindret* som begrep, samt en god beskrivelse på hvem som defineres inn under begrepet. Utvalget beskriver hvem som tradisjonelt sett har blitt ansett som funksjonshemmede, uten å verken bekrefte eller avkrefte at de legger denne forståelsen til grunn ved innføringen av *funksjonshindret*. Unge funksjonshemmede har et bredt mangfold av medlemsorganisasjoner, og flere har pekt på at de oppfatter at sine grupper faller utenfor det nye begrepet og at utredningen i all hovedsak er rettet mot bevegelses-, syns-, hørsels- og utviklingshemmede. Organisasjoner for personer med kronisk sykdom og organisasjoner for personer med sjeldne diagnoser opplever i stor grad at de faller utenfor i utredningen, både grunnet begrepsbruk og et manglende helseperspektiv. Det samme gjelder organisasjoner for psykisk helse, lese- og skrivevansker og nevroutviklingsforstyrrelser.

Som paraplyorganisasjon og en aktør i sivil samfunn ser vi at vi, i vårt daglige arbeid, har behov for et mangfold av begreper, og et behov for å skille mellom det individuelle og det relasjonelle – slik intensjonen var i *Fra bruker til borger*. Blant annet erfarer vi at mange blir usikre på hvem som dekkes av begrepet *funksjonshemmede* og at det kan være hensiktsmessig å skille på *funksjonshemmede* og *kronisk syke* i flere situasjoner. I tillegg har vi også tilfeller der det er helt nødvendig å være tydelig på hvilke funksjonsnedsettelse, grupper eller diagnose det snakkes om. Utvalget peker selv på at de vil benytte begreper som *bevegelseshemmet* eller *utviklingshemmet* i de tilfellene det er formålstjenlig å skille på undergrupper av

funksjonshemmede ettersom funksjonshemmede er en mangfoldig gruppe. Unge funksjonshemmede skulle gjerne sett at utvalget gjorde dette i enda større grad, spesielt i en del forslag til tiltak. Flere tiltak har utydelige formuleringer, slik som «*Alle funksjonshindrede barn og unge som bor sammen med andre barn og unge, også har rett på individuelle fritidsaktiviteter*». Unge funksjonshemmede tolker tiltaket dithen at dette primært handler om utviklingshemmede som bor i bofellesskap eller på institusjon, og vi mener det er nødvendig at dette presiserer i slike tiltak for å sikre hensiktsmessig oppfølging av tiltakene.

Som paraplyorganisasjon mottar vi regelmessig henvendelser fra personer, organisasjoner og bedrifter som ikke vet hvordan de skal prate om funksjonshemming, hva de kan skrive på sine nettsider eller hvilke begreper de kan bruke. Unge funksjonshemmede mener det er viktig at det finnes et mangfold av begreper på funksjonshemmede-feltet, og er for øvrig ikke imot at *funksjonshindret* kan bli en del av begrepsmangfoldet. Samtidig tror vi at økt kunnskap i samfunnet om ordvalg og språkbruk er nødvendig for å bidra til bedre levekår og inkludering, og redusere diskrimineringen mot funksjonshemmede. Vi opplever at mange er usikre på hvilke begreper som bør brukes, samt er redde for å trå feil, og derfor velger å unngå problematikken. Dette gjør at funksjonshemmede sine utfordringer tilknyttet diskriminering, samt barrierer for å oppnå likestilling og inkludering ikke snakkes om. Vi skulle derfor gjerne sett at utvalget diskuterte tiltak som kan bidra til en menneskerettslig tilnærming og forståelse av funksjonshemmede og kronisk syke.

Utover dette er vi enige med utvalget i at det er behov for et begrep som beskriver diskrimineringen funksjonshemmede utsettes for, slik som vi har for rasisme og sexisme.

Unge funksjonshemmede mener: *dagens begreper innen funksjonshemmings-feltet, eksempelvis «funksjonshemmede», «nedsatt funksjonsevne» og «funksjonsnedsettelse», må beholdes frem til eventuelt nye og bedre ord vokser frem som en naturlig del av språkutviklingen.*

Gjennomgående temaer i utredningen

Behov for et oppgjør med samfunnets holdninger til funksjonshemmede

Unge funksjonshemmede er fornøyde med at utvalget i svært stor grad har tatt utgangspunkt i FNs konvensjon om rettigheter for mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) og et rettighetsperspektiv. Vi mener, i likhet med utvalget, at det er nødvendig å iverksette et paradigmeskifte der oppmerksomheten snus fra et helseparadigme til et rettighetsparadigme, der funksjonshemmede og kronisk syke ses på som personer med rettigheter på lik linje med andre.

En del av utvalgets mandat var å «*vurdere og foreslå tiltak og strategiske innsatser som kan bidra til å redusere fordommer og bidra til en bevisstgjøring av rettighetene til personer med funksjonsnedsettelse [...]*». Med bakgrunn i dette er Unge funksjonshemmede skuffet over at utvalget ikke har drøftet eksisterende fordommer med utgangspunkt i normene i samfunnet. Utvalget har belyst utfordringene med synet på funksjonshemmede uten å berøre kjernen av problemstillingen – hvordan samfunnet har satt normer for funksjonsevne og at det er disse normene som må endres for å kunne få et samfunn med større rom for menneskelig mangfold. Mangelen på et oppgjør med eksisterende holdninger og normer gjør også at Unge

funksjonshemmede tror det vil være nytteløst å innføre nye begreper. Berit Vegheim beskrev dette godt i sitt innlegg i Handikapnytt i september¹.

Gjennomgående savner vi tiltak som retter seg mot holdningsendring til funksjonshemmede på de ulike arenaene og sektorene i samfunnet, som skole, arbeid og fritid. Utvalget burde foreslått flere tiltak som kan bidra til å endre normene i samfunnet slik at aksept og forståelse for mangfold blir reelt. Funksjonsnormen står sterkt i vårt samfunn og det er på tide at samfunnet begynner å utvide forståelse for funksjonsmangfold – at vi fungerer på ulike måter, men like fullt kan ha meningsfulle og gode liv.

Konsekvenser av diskriminering mot funksjonshemmede

Utvalget er tydelige på at de har valgt et gjennomgående rettighetsfokus i utredningen. Unge funksjonshemmede hadde derfor forventet at utvalget også belyste viktigheten av konsekvensene av diskriminering. Funksjonshemmede og kronisk syke utsettes for systematisk diskriminering på alle samfunnsområder, og det eksisterer en manglende anerkjennelse av funksjonshemmede som likestilte og likeverdige samfunnsborgere. Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) gjennomførte i 2019 en undersøkelse som viser at funksjonshemmede er blant gruppene befolkningen ikke oppfatter at utsettes for menneskerettighetsbrudd².

Vi vet at diskriminering mot funksjonshemmede ofte bagatelliseres og bortforklares. Diskrimineringen skjer både direkte og indirekte, og Stopp Diskrimineringen har flere gode eksempler på hvordan diskriminering av funksjonshemmede kan se ut³. Diskriminering mot funksjonshemmede får svært sjeldent konsekvenser for parten som diskriminerer. Eksempelvis ser vi at i saker der skoleeiere ikke har universelt utformede læremidler til blinde og svaksynte elever iverksettes det ikke noen tiltak for å sikre læremidler til alle elevene før kommunen/skoleeier får dagbøter. Pipa får fort en annen lyd når konsekvensen av å ikke oppfylle en rettighet blir sanksjonert. Unge funksjonshemmede hadde forventet at utvalget ville foreslå tiltak som sikrer at diskriminering av funksjonshemmede og kronisk syke får konsekvenser. Uten konsekvenser vil heller ikke rettighetene vokse like sterkt frem.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere utvalgets tiltak:

- Diskrimineringsnemda må styrkes slik at saksbehandlingstiden går ned.
- Kompetansen om funksjonshemmede og kronisk syke må styrkes i lavterskel rettshjelps-, meklings- og diskrimineringstilbud.
- Det må bevilges midler til forskning på diskriminering, mobbing, krenkelser, vold og hat som funksjonshemmede og kronisk syke utsettes for.

¹ [Nye ord hjelper lite uten holdningsendring \(handikapnytt.no\)](https://handikapnytt.no)

² Spørreundersøkelse utført av Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM): Befolkningens holdninger til menneskerettighetene (2018): www.nhri.no/wp-content/uploads/2019/01/Rapport-holdninger-til-menneskerettigheter.pdf

³ <https://stopdisk.no/diskriminert/diskriminering-av-funksjonshemmede/>

Universell utforming og tilrettelegging

Manglende universell utforming og manglende tilgjengelighet er en gjennomgående utfordring for funksjonshemmede og kronisk syke, og vi anser universell utforming som ett av de viktigste tiltakene for å sikre likestilling for funksjonshemmede og kronisk syke. Vi har valgt å kommentere utvalgets forslag til tiltak tilknyttet universell utforming samlet, og ikke kapittel for kapittel, med noen få unntak hvor det har vært mer hensiktsmessig.

Unge funksjonshemmede er enige i utvalgets situasjonsbeskrivelse tilknyttet universell utforming, og mener at det er spesielt viktig å prioritere tiltaket tilknyttet Veikart universelt utformet nærscole. Vi er tydelige på at veikartet må gjennomføres for å oppfylle regjeringens mål, samt FNs bærekraftsmål nummer 4 og artikkel 24 i Konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter.

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Arbeidet med et universelt utformet samfunn, med lik tilgang til teknologi, informasjon, fysiske omgivelser, varer og tjenester, blir prioritert. Regjeringen må derfor legge frem en ny forpliktende handlingsplan med klare tidsfrister for å komme i mål.*
- *Alle varer, tjenester, informasjon, teknologi og fysiske omgivelser som berører barn og unges oppvekstvilkår, må bli universelt utformet.*
- *Fristen for en universelt utformet skole settes til 2030. Bufdirs veikart til universelt utformet nærscole skal ligge til grunn og ikke bare være en anbefaling til grunnskolen. Det skal ikke gis fritak fra denne plikten.*
- *Universell utforming av videregående skole må følges opp i Fullføringsreformen. Det må utvikles et veikart til universelt utformet videregående skole lik Bufdirs veikart til universelt utformet grunnskole, med tidsfrister.*
- *Det etableres en statlig finansieringsordning som arbeidsgivere kan søke midler fra for å bygge om egne lokaler og systemer til tilfredsstillende standard for universell utforming. Potten må også kunne benyttes for å kunne legge til rette for funksjonshindrede arbeidstakere som har tilretteleggingsbehov utover disse standardene.*

Manglende tiltak/perspektiver om universell utforming

Unge funksjonshemmede mener utvalget med fordel kunne belyst universell utforming og tilrettelegging i et eget kapittel for å sikre at flere aspekter med universell utforming ble inkludert. Det kan argumenteres med at utvalgets overordnede tiltak om universell utforming skal dekke alle samfunnsområder, men Unge funksjonshemmede skulle gjerne sett konkrete tiltak for å sikre universell utforming av universiteter og høyskoler, arbeidsplassen og IKT-systemer. Vi tror at det å ha ett stort, overordnet tiltak kan gjøre arbeidet med et universelt utformet samfunn uhandgripelig for myndigheter og andre aktører på feltet. Vi er enige i det overordnede målet i tiltaket – at samfunnet skal være universelt utformet, men mener det er behov for mer konkrete tiltak på enkeltområder for å få realisert målet.

Utvalget peker også på at dagens lovverk må styrkes, men de er ikke konkrete i sine anbefalinger. I likhet med Likestillings- og diskrimineringsombudet stiller Unge funksjonshemmede seg spørrende til at utvalget ikke er tydelige på at dagens lovverk må styrkes med juridisk bindende forskrifter med tidsfrister for gjennomføring av universell utforming på sektorer som eksisterende bygg, uteområder og transport. Juridisk bindende

tidsfrister forankret i forskrift må også gjelde for oppgradering av arbeidsplasser til universell utforming, både av IKT og fysiske forhold.

Likestillings- og diskrimineringsombudet har etterlyst at det bør være en plikt å yte personlig service ved behov til alle funksjonshemmede i alle virksomheter som retter seg mot allmennheten ettersom likestillings- og diskrimineringsloven ikke har en uttrykkelig bestemmelse om tilgjengelighet til varer og tjenester. Unge funksjonshemmede støtter dette forslaget, som et nødvendig supplement til arbeidet med et universelt utformet samfunn.

Videre er vår oppfatning av utredningen og tiltakene som foreslås at universell utforming skal sikres av aktører som arrangerer aktiviteter fremfor av de som faktisk har det reelle ansvaret for bygget/parken/arenaen, altså utbyggere, driftere, kommuner og fylkeskommuner. Tiltakene for å sikre universell utforming bør i større grad ligge i rammefaktorene for inkluderingsarbeidet fremfor hos enkeltindivider og enkeltorganisasjoner. I tillegg opplever Unge funksjonshemmede at nærmiljøer og arenaer for egenorganisert aktivitet i liten grad blir vektlagt som et betydningsfullt sted for oppvekst og fritid. Dette fører igjen til at kommunenes rolle og ansvar blir underkommunisert.

Unge funksjonshemmede mener at:

- Tiltak for å sikre et universelt utformet samfunn må være forankret i forskrifter med juridisk bindende tidsfrister.
- Det må innføres krav til universell utforming av arbeidsplasser, herunder IKT og fysiske forhold.
- Det må innføres rettskrav på varer og tjenester. Det vil si en plikt til å kompensere for fysiske, praktiske og digitale barrierer med personlig assistanse.

Brukerstyrt personlig assistanse

Unge funksjonshemmede er enige i utvalgets situasjonsbeskrivelse tilknyttet brukerstyrt personlig assistanse (BPA).

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Barnets assistansebehov legges til grunn ved tildeling av BPA til barn i barnehage.*
- *Det må utredes en statlig BPA-ordning for studenter, etter mal fra funksjonsassistanseordningen.*
- *Det må gjøres mulig å ha med BPA og hjelpemidler på utveksling i utdanningsløpet. Studenter må få rett på midlertidig unntak fra regler om at man må bruke ytelser og tjenester innenfor rikets grenser.*

Utvalget har foreslått ett overordnet tiltak tilknyttet BPA:

- *Det blir utviklet en forbedret, utvidet og helhetlig assistansetjeneste med BPA som utgangspunkt. Ansvar for tjenesten må overføres fra kommunene til staten for å sikre at tjenesten blir et reelt likestillingsverktøy av samme kvalitet over hele landet. Denne tjenesten må kunne anvendes på alle arenaer, i alle livsfaser.*

Unge funksjonshemmede mener at dette tiltaket er for generelt, og vi oppfatter tiltaket som et overordnet mål, ikke et konkret tiltak. Parallelt med høringen av NOU 2023:13 På høy tid har Stortinget vedtatt at regjeringen skal utarbeide en stortingsmelding om BPA. Unge

funksjonshemmede vil naturlig nok følge den prosessen tett, men mener det er nødvendig å trekke frem tiltak som kan iverksettes umiddelbart for å sikre en bedre BPA-ordning i tråd med intensjonen i NOU 2023:13 På høy tid.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak supplere utvalgets tiltak for å sikre at BPA-ordningen blir et reelt likestillingsverktøy:

- I tråd med NOU 2021:11 Selvstyrt er velstyrt må det utredes for en eventuell overføring av ansvaret og finansering fra kommunen til staten.
- I tråd med NOU 2021:11 Selvstyrt er velstyrt må det utredes for at BPA kan forankres i en egen lov, og trekkes ut av helse- og omsorgstjenesteloven.
- Det må iverksettes et kompetansehevende arbeid om BPA som likestillingsverktøy i kommunene.
- Det må etableres et kompetansesenter for BPA som ledd i å øke kommunenes kompetanse om BPA, samt for å redusere de kommunale forskjellene.
- Regelverket for BPA må utvides for å sikre at barn, ungdom og unge voksne med assistansebehov får innvilget BPA for å kunne delta på de samfunnsarenaer en selv ønsker.
- BPA må kunne innvilges til elever i grunnskolen, videregående opplæring og ved høyere utdanning, herunder ved utveksling og studier ved utenlandske studiesteder.
- Alders- og timegrensen for BPA må fjernes slik at BPA innvilges på bakgrunn av retten til likestilling og samfunnsmessig deltakelse.
- Egenandeler for BPA må fjernes.

Kapittel 4 – Kjerneproblemstillinger for funksjonshindredes rettigheter

Unge funksjonshemmede støtter jevnt over utvalgets situasjonsbeskrivelse, og anser det meste tilhørende situasjonsbeskrivelsen som allerede kommentert i kapitlene over.

Tiltak om CRPD:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *CRPD inkorporeres i menneskerettighetsloven, og at alt lovverk (inkludert rundskriv og veiledere) som blir berørt ved en inkorporering, blir gjennomgått, oppdatert og harmonisert.*
- *Tilleggsprotokollen til CRPD blir ratifisert.*
- *Begreper og språk innenfor funksjonshindringsfeltet blir utviklet i tråd med intensjonen i CRPD.*
- *Alle relevante forvaltningsnivå får økt kunnskap om, og opplæring i, CRPD.*
- *Alle veiledere og rundskriv for tildeling av velferdstjenester blir oppdatert i tråd med CRPD, slik at kommunenes skjønsmargin begrenses.*
- *Funksjonshindredes representanter og organisasjoner blir rådført i alt arbeid med å utvikle og gjennomføre lovgivning og politikk på alle nivå for funksjonshindrede, i tråd med CRPD.*

Unge funksjonshemmede er tydelige på at inkorporering av konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter er et avgjørende steg i å sikre likestilling for funksjonshemmede og kronisk syke. Dette er for øvrig i tråd med utredningen fra det juridiske ekspertutvalget som 15. januar 2024 leverte sin utredning om inkorporering av konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter i norsk lov. Ekspertutvalget er tydelige på at det ikke finnes gode argumenter mot en inkorporering i menneskerettsloven, og Unge funksjonshemmede forventer at departementet følger opp tiltaket om inkorporering snarest.

Tiltak om annen lovgivning:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Det må utredes om tolkningen av uforholdsmessig byrde i lovgivning angående universell utforming er i tråd med lovgivers intensjon.*

Tiltak om begrep:

Unge funksjonshemmede støtter ikke følgende tiltak:

- *Begrepene “med funksjonsnedsettelse” og eller “nedsatt funksjonsevne” blir erstattet med begrepet “funksjonshindret”.*

Unge funksjonshemmede er tydelige på at det viktigste arbeidet som må igangsettes er holdningsendrende arbeid rettet mot samfunnet som helhet. Deretter vil fremvekst av nye begreper kunne være en naturlig del av språkutviklingen. Utover dette viser vi til kapittelet over, «Behov for et oppgjør med samfunnets holdninger til funksjonshemmede».

Tiltak om forskning:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Det blir etablert en hensiktsmessig og omforent måte å definere/måle funksjonshindring på i norsk forskning, slik at vi sikrer et tilstrekkelig og relevant datagrunnlag for å kunne treffe gode beslutninger i fremtidig politikk som vedkommer funksjonshindrede. Dette arbeidet må også, på en hensiktsmessig måte, inkludere hensynet til personvern og hvordan dette dilemmaet kan løses.*
- *Økonomiske levekårsundersøkelser av funksjonshindrede og deres familier iverksettes. Disse må gjennomføres over tid for å kunne dokumentere og følge utviklingen.*
- *Følgeforskning og tjenesteutviklings-eksperimenter blir støttet og styrket, for å sikre godt koordinerte og likeverdige tjenester for funksjonshindrede.*

Utover dette mener Unge funksjonshemmede det er viktig at tiltak og forslag til endringer som kommer frem av følgforskning og tjenesteutviklings-eksperimenter må iverksettes hurtig uten videre utredninger.

Tiltak om råd for funksjonshemmede:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *De kommunale rådene for likestilling for funksjonshindrede blir styrket ved at leder og nestleder i rådet gis fast møte- og talerett i kommunestyret.*
- *De kommunale rådene for likestilling for funksjonshindrede må involveres tidlig i saksprosesser slik at de får en reell innflytelse i saker som berører funksjonshindrede i kommunen.*

Unge funksjonshemmede støtter ikke følgende tiltak:

- *Det statlige rådet for likestilling for funksjonshindrede blir gjenopprettet, og mandatet revurdert.*

Unge funksjonshemmede anser utvalgets beskrivelse av det statlige rådet for funksjonshemmede, og hvorvidt dette var et velfungerende organ, som mangelfull. Unge funksjonshemmede savner en utfyllende drøfting som begrunner en gjenopprettelse av det statlige rådet for funksjonshemmede. Utvalgets begrunnelse er primært at statssekretærutvalget, som i sin tid erstattet det statlige rådet for funksjonshemmede, ikke fungerer etter intensjonen, uten å drøfte hvorvidt en gjenopprettelse av rådet vil fungere bedre nå enn da. Unge funksjonshemmede er enige i at det vil være behov for rådgivningstjenester som kan sikre god koordinering av saker som berører funksjonshemmede og kronisk syke på statlig nivå, dersom eksempelvis BPA blir overført til staten. Samtidig mener vi at nasjonale kompetansesentre kan være bedre instanser for å ivareta dette behovet, fremfor et statlig råd for funksjonshemmede. Nasjonale kompetansesentre har vist seg å fungere godt, eksempelvis for sjeldne diagnoser, og vi mener dette vil være gode løsninger for både BPA og barne- og ungdomsmedvirkning.

Tiltak om tverretatlige samarbeid:

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak har god intensjon:

- *Arbeidet med å utvikle gode modeller for tverretatlig samarbeid med fleksible og helhetlige tjenester som setter mennesket i sentrum, blir styrket.*
- *Pågående pilot-prosjekter som har som målsetning å få på plass tverretatlige samarbeidsmodeller med fleksible, helhetlige tjenester som setter mennesket i sentrum, blir oppskalert og utvidet.*

Unge funksjonshemmede anser de to punktene som tiltak som henger tett sammen og at de utfyller hverandre i noen grad. Ved å oppskalere og utvide pågående pilot-prosjekter vil også arbeidet med å utvikle gode modeller for tverretatlig samarbeid styrkes. For å motvirke silo-organiseringen anser vi dette som gode tiltak. I tillegg er vi tydelige på at dersom det tverretatlige samarbeidet skal styrkes er det helt avgjørende at helse-sektoren er involvert i dette arbeidet. Utvalget har ikke inkludert helsesektoren i sin utredning, men som paraplyorganisasjon for 38 medlemsorganisasjoner vet vi at kontakt og samhandling med helsesektoren er en viktig del i livene til mange funksjonshemmede og kronisk syke barn og unge.

- *NAV sikrer at funksjonshindrede i aldersgruppen 18-25 får en særskilt oppfølging slik at denne gruppen får nødvendig assistanse i overgangene mellom grunnskole, utdanning og arbeid.*

Unge funksjonshemmede støtter intensjonen i tiltaket, men anser unge under 30 år som en allerede prioritert gruppe i NAV, blant annet gjennom iverksettelsen av ungdomsgarantien. Vår opplevelse er at fokuset i NAV er på langvarig tilknytning til arbeidslivet, og vi mener derfor at dette tiltaket allerede blir ivaretatt i stor grad i dag.

Kapittel 5 – Mer enn funksjonshindret

Unge funksjonshemmede støtter utvalgets overordnede situasjonsbeskrivelse og er enige i at det er behov for økt forskning på kryssende diskrimineringsgrunnlag og funksjonshemming. Dette er nødvendig for å utvikle god politikk, og for å få økt kompetanse og holdningsendring i samfunnet og i majoritetsbefolkningen generelt.

Det savnes et mer dyptgående blikk på utfordringsbildet og tilhørende tiltak ved de ulike minoritetsgrunnlagene i utredningen, spesielt når det kommer til etniske minoriteter og ulike barrierer knyttet til kjønn og seksualitet. Unge funksjonshemmede opplever at negative holdninger og fordommer er noe av det som hindrer deltakelse og livsutfoldelse mest og savner tiltak som konkret stimulerer til holdningsendringer.

Tiltak om forskning:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Det forskes mer på feltet om kjønnsinkongruens og funksjonshindring i Norge, spesielt innenfor autismespekterdiagnoser og kognitive funksjonshindringer.*
- *Det forskes mer på erfaringer mennesker som tilhører flere minoriteter samtidig og hvilke utfordringer disse møter, slik at dette kan hensyntas når politikk for funksjonshindrede skal utformes.*

Unge funksjonshemmede støtter intensjonen i tiltak to, men er uenige i formuleringen «*slik at dette kan hensyntas når politikk for funksjonshindrede skal utformes*». Vi er tydelige på at all politikk i utgangspunktet angår funksjonshemmede og kronisk syke, på lik linje med majoritetsbefolkningen, og mener en alternativ formulering bør være «*når likestillingspolitikk utformes*» eller «*når politikk utformes*». Utover dette savner vi flere tiltak som skal bidra til holdningsendring og bryte ned fordommer mot funksjonshemmede og kronisk syke, og viser til kapittelet over «Behov for et oppgjør med samfunnets holdninger til funksjonshemmede».

Tiltak om mangfold:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Funksjonshindrede må inngå tydeligere som gruppe i den offentlige mangfoldspolitikken og omtales eksplisitt i alle offentlige føringer og tiltak som omhandler mangfold. Funksjonshindrede må inkluderes i mangfoldsbegrepet.*
- *Det må gis mer opplæring om mangfold blant funksjonshindrede og om interseksjonalitet. Denne typen kompetanse må integreres innen alle helse- og sosialfagutdanningene, samt øvrige utdanninger av tjenesteytere som vil møte funksjonshindrede i sin yrkesutøvelse.*

Unge funksjonshemmede savner et fokus på holdninger i tiltakene tilhørende mangfold, og viser til kapittelet over «Behov for et oppgjør med samfunnets holdninger til funksjonshemmede».

Unge funksjonshemmede mener formuleringen i følgende tiltak er upresis:

- *Alle skal få lik mulighet til individuell vurdering for behandling av kjønnsinkongruens uavhengig av tilleggsdiagnose.*

I utgangspunktet har alle rett til individuell vurdering for behandling av kjønnsinkongruens. Unge funksjonshemmede er klar over utfordringene mange funksjonshemmede og kronisk syke møter når de oppsøker helsevesenet for behandling av kjønnsinkongruens, og mener derfor det er behov for å øke kunnskapen i helsesektoren for å sikre lik behandling for alle.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere utvalgets tiltak:

- Det må gjennomføres et kunnskapsløft om funksjonsmangfold, kroniske sykdommer og kjønnsinkongruens i helsesektoren, slik at pasienter sikres riktig behandling og oppfølging ved kjønnsinkongruens.

Tiltak om finansiering:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Det opprettes en egen tilskuddsordning til politiske, bruker- og interesseorganisasjoner som ønsker midler til interseksjonelt arbeid.*

Unge funksjonshemmede støtter tiltaket forutsatt at det etableres en tilskuddsordning med friske midler. Dersom tilskuddsordningen etableres uten friske midler og kun med en omfordeling av totalbevilgningen vil det gå på bekostning av andre, viktige tilskuddsordninger, og ikke være hensiktsmessig.

Unge funksjonshemmede mener intensjonen i følgende tiltak er god, men at formuleringen er upresis:

- *Midler til arbeid mot identitetsbasert diskriminering og hatefulle ytringer skal også være tilgjengelig for funksjonshindrede. Funksjonshindrede må inkluderes i tilskuddsordninger for mangfold på lik linje med andre minoritetsgrupper det er naturlig å sammenlignes med.*

Unge funksjonshemmede er enige med utvalget i at det er behov for bredere perspektiver i ulike tilskuddsordninger som skal stimulere til arbeid mot diskriminering, rasisme og hatefulle ytringer. Flere tilskuddsordninger retter seg primært mot én spesifikk målgruppe, noe som gjør prosjekter og arbeid for kryssende minoriteter noe mer utfordrende å få midler til. Det å få midler til å jobbe med interseksjonalitet er svært viktig, ettersom mange tilhører flere minoriteter og diskrimineringsgrunnlag. Unge funksjonshemmede mener derfor det er behov for en revidering av gjeldende tilskuddsordninger for å sikre at et interseksjonelt perspektiv og behovet for å jobbe med interseksjonalitet ivaretas.

Kapittel 7 – Familier som har funksjonshindrede barn

Tiltak om barnekoordinator:

Utvalget foreslår flere forslag tilknyttet ordningen med barnekoordinator. Unge funksjonshemmede er enige med utvalget i at det må sikres tilstrekkelig øremerket finansiering til barnekoordinatorstillingene, og mener dette tiltaket må prioriteres i det videre arbeidet. Utover dette er vi for øvrig enig i de andre foreslåtte tiltakene, men er usikre på hvorvidt dette i praksis vil føre til en bedre barnekoordinator-ordning.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak er avgjørende for å bidra til at barnekoordinator-ordningen skal fungere etter intensjonen:

- Det må utarbeides en forskrift om barnekoordinator basert på følgeevalueringen. Forskriften må blant annet inneholde krav til kompetanse til barnekoordinator, hvilke oppgaver barnekoordinator skal ha og at barnekoordinator skal være egne stillinger adskilt fra andre helse-, omsorg- og velferdstjeneste-oppgaver som kommunen tilbyr.
- Barnekoordinatorer skal ha minimum 3-årig helse- og/eller sosialfaglig utdanning.
- Veilederen Samarbeid om tjenester til barn, unge og deres familier må endres i tråd med følgeevalueringen.

Tiltak om veiledere:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Utdaterte veiledere i helse- og sosialsektoren oppdateres i tråd med dagens lovverk og CRPD.*
- *Digitale løsninger og klarspråk blir forbedret i søknadsprosedyrer for helse- og sosialtjenester.*
- *Den nasjonale pårørendeveilederen må inneholde krav til tiltak som skal tilbys søsken som pårørende. Videre vil utvalget anbefale at Søskenintervensjonen SIBS innføres som et nasjonalt oppfølgingstiltak for søsken til funksjonshindrede barn.*
- *Ressursene til Hva med oss?-kursene til Bufdir for pårørende og foreldre med funksjonshindrede barn blir styrket, slik at flere vil få anledning til å delta. Det må også sikres at kursene blir tilgjengelige for foreldre med minoritetsbakgrunn, på ulike språk - og at tilbudet når frem til dem det gjelder.*

Tilhørende de to siste tiltakene mener Unge funksjonshemmede at det er viktig å inkludere stemmen til funksjonshemmede og kronisk syke barn og unge inn i veilederne og kursene. Dette er avgjørende for å sikre barn og unges medvirkning. Selv om kursene i hovedsak er rettet mot andre familiemedlemmer er det nødvendig å sikre at funksjonshemmede og kronisk syke barn og unge får medvirke i utvikling av materiell som omhandler dem.

Tiltak om finansiering:

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak har god intensjon:

- *Det offentliges finansiering av likepersonarbeid som drives i organisasjonene blir styrket.*

Unge funksjonshemmede mener det er behov for at totalbevilgningen til organisasjonene økes, for å sikre reell styrking av organisasjonens arbeid. Flere stortingsmeldinger og utredninger som har kommet de siste årene peker på helsefrivilligheten som en viktig aktør for å blant annet

bidra i folkehelsearbeidet og for å være et supplement til den offentlige helsetjenesten. For å kunne være en positiv bidragsyter i frivillig sektor trenger helsefrivilligheten gode rammevilkår. Det er behov for økte driftsmidler, i tillegg til tilskuddsordninger som sikrer videreføring og finansiering av gode tiltak som opprinnelig startet som prosjekter.

- *Ordningene med økonomisk kompensasjon, særlig retten til pleiepenger, til foreldre som ikke kan delta i arbeidslivet på grunn av omsorgsoppgaver for egne barn, blir styrket.*

Vi er enig i utvalgets spørsmål om ordningen med omsorgsstønning fungerer tilstrekkelig som økonomisk kompensasjon til foreldre som ikke kan delta i arbeidslivet på grunn av omsorgsoppgaver for egne barn. I likhet med FFO stiller vi imidlertid spørsmålsteget ved hva utvalget har tenkt i sin anbefaling om at pleiepenger skal innvilges i stedet for omsorgsstønning, som en rettighetsbasert ytelse for foreldre med barn som har behov for kontinuerlig tilsyn og pleie. Utvalget drøfter ikke hvorvidt dette utelukkende bør omfatte foreldre med tapt arbeidsinntekt eller om det også bør omfatte foreldre som mottar trygdeytelse. Dersom endringen skal omfatte foreldre som mottar trygdeytelser må formålet og vilkåret for pleiepenger endres. Utover dette viser vi til høringsvaret til FFO.

Manglende fokus på funksjonshemmede og kronisk syke foreldre:

En svakhet ved utvalgets arbeid er at funksjonshemmede og kronisk syke som selv ønsker å få barn eller som har barn ikke er inkludert i utredningen. Unge funksjonshemmede vet at funksjonshemmede og kronisk syke som har eller ønsker barn møtes med fordommer og negative holdninger i samfunnet generelt, og i helsevesenet og NAV spesielt. Dette gjelder funksjonshemmede og kronisk syke som ønsker å få biologiske barn, som ønsker å bli fosterforeldre, og som ønsker å adoptere. Det eksisterer mange fordommer om at funksjonshemmede og kronisk syke ikke kan eller bør bli foreldre, og at de mangler nødvendig omsorgsevne. Dette er problematiske fordommer og det er helt nødvendig med et aktivt arbeid for å sikre at funksjonshemmede og kronisk syke foreldre ikke møtes med diskriminering.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere utvalgets tiltak:

- Kompetanse om seksuell og reproduktiv helse for funksjonshemmede og kronisk syke, og kjønns- og seksualitetsmangfold må bli en obligatorisk del av grunnutdanningen til helsepersonell.
- Funksjonshemmede og kronisk syke som ønsker å bli foreldre må få god og tilstrekkelig oppfølging. Jordmødre og helsesykepleieres kompetanse må heves på dette feltet.
- Helsepersonell bør i større grad ha kunnskap om bivirkninger og interaksjoner mellom medisiner og prevensjon.
- Regelverket for å bli fosterhjem og adoptivforeldre må gjennomgås for å sikre at det ikke er diskriminerende mot funksjonshemmede foreldrekandidater.
- Saksbehandlere som vurderer kandidater til fosterforeldre og adoptivforeldre må få økt kompetanse om funksjonsmangfold.

Kapittel 8 – Oppvekst, fritid og deltakelse for funksjonshindrede barn og unge

Tiltak om assistanse:

Vi har valgt å kommentere brukerstyrt personlig assistanse i et eget kapittel tidligere, og flere av tiltakene som er nevnt under kapittel 8 i utredningen er besvart der. Tiltak som handler direkte om assistanse i samfunnsliv og fritidsaktiviteter er inkludert her.

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Barn og unge som ikke er kandidater for BPA må få tilgang til andre assistanseformer for sin fritid, som for eksempel Fritid med bistand. Assistansen må gis i tilstrekkelig omfang.*
- *Det må sikres at alle barn og unge som trenger ledsager/assistanse for deltakelse i fritidsaktiviteter, får tilgang på det.*
- *Den kommunale ordningen med ledsagerbevis på arrangementer, attraksjoner og offentlig transport blir lovfestet og utvidet, uten aldersbegrensning.*

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak er et godt tiltak, men mener at dette blir ivaretatt gjennom en utvidet BPA-ordning:

- *Funksjonshindredes barn og unges rett til tros- og religionsutøvelse blir styrket gjennom for eksempel tilstrekkelig assistanse og tilrettelagt religions- og livssynsundervisning og konfirmasjonsforberedelser.*

Utover tiltakene utvalget har foreslått mener Unge funksjonshemmede det er behov for å styrke andre samfunnstjenester, slik som tolketjenesten, for å sikre reell mulighet til samfunnsdeltakelse blant barn og unge. Det er også behov for tiltak tilknyttet holdningsendrende arbeid for å sikre at sosiale barrierer brytes ned, og for å styrke barn og unges rett til medvirkning. Eksempelvis vil ikke en universelt utformet fritidsarena i seg selv være nok til at funksjonshemmede og kronisk syke får delta dersom man møtes med negative holdninger og sosial utestengelse.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere utvalgets tiltak:

- Det må satses på holdningsendrende og kompetansehevende arbeid blant aktivitetstilbydere for å motvirke stigma, fordommer, diskriminering og utestengelse fra kultur og fritid på bakgrunn av den enkeltes funksjonsevne.
- Funksjonshemmede og kronisk syke barn og unge må få medvirke når de velger hvilke aktiviteter de vil være med på, og tilrettelegging skal være hovedløsningen.
- Tegnspråktolk- og skriveolktjenesten må styrkes, og det må sikres en organisering som dekker behovet for tegnspråk- og skriveolktolk på kveldstid, helger og ved utenlandsreiser.

Tiltak om universell utforming:

Unge funksjonshemmede mener intensjonen i følgende tiltak er god, men at formuleringen er upresis:

- *Det må stilles krav om universell utforming når det gis støtte til idrett, kultur og fritidstiltak for barn og unge.*

Unge funksjonshemmede støtter utvalgets forslag om at det må stilles krav til universell utforming når det gis støtte til idrett, kultur og fritidstiltak, men mener det er viktig å presisere at frivilligheten ikke skal være ansvarlige for å sikre universell utforming. Frivilligheten har gjerne begrenset med midler, og det å kreve at frivilligheten selv sikrer universell utforming vil ikke være bærekraftig. Det er derfor avgjørende at kommunene får midler til å universelt utforme egne lokaler, samt at det i ulike støtte- og prosjektordninger innlemmes økonomiske søkeordninger som gjør at frivilligheten får støtten de trenger til å tilgjengeliggjøre sine aktiviteter, lokaler og arrangementer. Utover dette støtter Unge funksjonshemmede høringsvaret til Frivillighet Norge.

Tiltak om kommuner:

Unge funksjonshemmede støtter ikke følgende tiltak:

- *Kommuneledere i oppvekst og kulturavdelinger sørger for tilstrekkelig opplæring i CRPD og rettighetene til funksjonshindrede barn og unge inn mot idrettstrener og andre voksne som er engasjert i frivillige organisasjoner.*

Unge funksjonshemmede er enige i at det er behov for økt kunnskap om funksjonsmangfold og om funksjonshemmede og kronisk sykes rettigheter. Samtidig vet vi gjennom prosjektet *Barrierefri fritid* at kompetanseheving i frivillige organisasjoner ikke primært skjer gjennom kommunene. Frivilligheten har som oftest egne kurs og kompetansehevende program for trenere, instruktører og andre frivillige. Unge funksjonshemmede mener derfor det er et større behov for å øke kompetansen i de frivillige organisasjonene, både lokalt og nasjonalt. Dette vil vi utype mer tilhørende tiltaket under.

- *Kommunene inngår et samarbeid med Unge funksjonshemmede om Inkluderingsmerket til veilederen *Barrierefri fritid* og gjennomfører tiltakene i denne veilederen for å sikre en aktiv fritid for funksjonshindrede barn og unge.*

Prosjektet *Barrierefri fritid* har gitt Unge funksjonshemmede bred og god kunnskap om hvilke utfordringer det er for inkludering av funksjonshemmede og kronisk syke barn og unge på kultur-, idretts- og fritidsarenaen. Det er tydelig for Unge funksjonshemmede at behovet for økt kompetanse primært ligger hos frivillige organisasjoner, og at tiltaket derfor må rette seg mot disse fremfor kommunene. Kommunene organiserer også aktivitet for barn og unge, men ikke i like stor grad som frivillige organisasjoner. For at *Barrierefri fritid* skal kunne fungere på en bærekraftig måte er det behov for langsiktig finansiering slik at driften styrkes og sertifiseringsordningen kan utvides.

- *Barn og unges stemmer inkluderes i utarbeidelsen av statlig og kommunal politikk for denne målgruppen, blant annet gjennom involvering av relevante barne- og ungdomsorganisasjoner.*

Unge funksjonshemmede mener barne- og ungdomsorganisasjonene er en viktig arena for barn og unge, og en arena som bidra til økt medvirkning. Samtidig mener vi det primært er behov for å styrke mangfoldsarbeidet i kommunale og fylkeskommunale råd og ungdomsråd slik at flere unge får medvirke på disse arenaene. Kommunale og fylkeskommunale ungdomsråd er gode og etablerte arenaer for politisk medvirkning, men Unge funksjonshemmede vet at det er utfordringer med mangfoldig rekruttering til ungdomsrådene. I tillegg vet vi at ungdom og unge

voksne sjelden deltar i kommunale og fylkeskommunale råd for funksjonshemmede og det er nødvendig å styrke unges posisjon i disse rådene.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere utvalgets tiltak:

- Barrierefrie fritid må forankres som et kompetansehevingsprogram for aktivitetstilbydere, på lik linje med eksempelvis Rosa kompetanse.
- Kommunale råd for mennesker med nedsatt funksjonsevne må fungere som et separat råd adskilt fra kommunale råd for eldre.
- Minst én plass i kommunale råd for personer med nedsatt funksjonsevne må forbeholdes unge voksne under 36 år.
- Medlemmene i kommunale ungdomsråd må gjenspeile mangfoldet i samfunnet, herunder funksjonsmangfold.

Tiltak om økonomi:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Det opprettes en nasjonal pott for tilrettelegging av fritidstilbud og ferietilbud til funksjonshindrede barn, unge og unge voksne under 35 år. Potten bør forvaltes av Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU) og ha en enkel søknadsbehandling for rask iverksettelse.*

Unge funksjonshemmede er enige med utvalget i at det er et behov for en finansieringsordning som kan dekke mindre kostnadskrevenne tilretteleggingsbehov slik som enkel tilrettelegging av lokaler eller dekke utgifter til BPA. Unge funksjonshemmede har vært i dialog med LNU og oppfatter at de er positive til at forvaltningen av en slik ordning tillegges LNU, noe Unge funksjonshemmede støtter. Utover dette støtter Unge funksjonshemmede høringssvaret fra LNU.

- *Kulturskolene må styrkes ved at midler blir øremerket både til drift og til universell utforming av eksisterende bygg. Rammeplanen for kulturskolen må overføres til Utdanningsdirektoratet slik at det blir gitt tydelige nok føringer om inkludering av funksjonshindrede barn og unge. Det må sikres at funksjonshindrede barn og unge blir inkludert i operasjonaliseringen av kulturskolenes mangfoldsarbeid.*

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Den økonomiske støtten til likepersonsarbeid for barn og unge blir styrket, og særlig sikrer finansieringen av sommerleirer.*

Unge funksjonshemmede er utelukkende enige i tiltaket, men mener det er behov for å presisere at finansiering til likepersonsarbeid og til sommerleir gjøres over ulike tilskuddsordninger. For å sikre en reell styrking av organisasjonenes arbeid er det nødvendig at styrkingen skjer gjennom en økt totalbevilgning i begge tilskuddsordningene. En omfordeling av eksisterende bevilgning vil ikke gi reell styrking av organisasjonenes arbeid.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak har god intensjon:

- *Det sikres en økonomisk garanti gjennom Fritidserklæringen om at alle funksjonshindrede barn og unge får delta på et minimumsantall av aktiviteter.*

Unge funksjonshemmede er part i Fritidserklæringen og sammen med erklæringsgruppa jobbes det stadig med å redusere økonomi som barriere for deltakelse i fritidsaktiviteter. Formuleringen i tiltaket kan lene mot en gjeninnføring av fritidskortet, noe Unge funksjonshemmede ikke støtter. Det ble gjennomført en evaluering av fritidskortet i 2021 som viser at fritidskortet ikke har fungert etter intensjonen, ved å være for byråkratisk å bruke og mest benyttet av ressurssterke familier utenfor målgruppa.⁴ Fritidskortet var et tiltak for å oppfylle fritidserklæringens mål om at alle barn og unge skal ha mulighet til å delta jevnlig i minst én organisert fritidsaktivitet sammen med andre barn uavhengig av økonomi. Med bakgrunn i evalueringen mener Unge funksjonshemmede at en gjeninnføring av fritidskortet eller lignende ordning ikke vil være hensiktsmessig.

Tiltak om fritidsaktiviteter:

Utvalget har kommet med noen tiltak som er rettigheter alle barn og unge allerede har i dag. Unge funksjonshemmede er helt enige i at ikke alle barn og unge får oppfylt sine rettigheter, og mener derfor det er behov for andre tiltak for å sikre at dagens rettigheter blir oppfylt for alle barn og unge.

Unge funksjonshemmede støtter ikke følgende tiltak:

- *Alle funksjonshindrede barn og unge som bor sammen med andre barn og unge, også har rett på individuelle fritidsaktiviteter.*

Unge funksjonshemmede mener utvalget i sitt tiltak kun bekrefter en rett alle barn og unge har i dag, uavhengig av funksjonsevne. Vi savner konkrete tiltak for å sikre at alle barn og unge får oppfylt sine rettigheter. Videre er formuleringen i tiltaket svært vag, noe som gjør det utfordrende for relevante aktører å iverksette hensiktsmessige tiltak. Unge funksjonshemmede forstår det slik at utvalget egentlig mener at tiltaket skal være rettet mot barn og unge som bor i bofellesskap, på institusjon eller i omsorgsbolig. Det er svært skremmende at utvalget viser såpass stor berøringsangst når det gjelder begreper og det å tydeliggjøre hvilke grupper det siktes til i de ulike tiltakene.

Barn og unge som bor på institusjon eller i bofellesskap er i en særskilt situasjon og har andre utfordringer med å få oppfylt sin rett til deltakelse i fritidsaktiviteter enn andre funksjonshemmede og kronisk syke barn og unge. Unge funksjonshemmede mener derfor det er behov for målrettede tiltak mot ulike grupper for å sikre at alle barn og unge får oppfylt retten til deltakelse i fritidsaktiviteter.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere utvalgets tiltak:

- Funksjonshemmede og kronisk syke barn og unge må få medvirke når de velger hvilke aktiviteter de vil være med på, og tilrettelegging skal være hovedløsningen.
- Det må satses på holdningsendrende og kompetansehevende arbeid blant aktivitetstilbydere for å motvirke stigma, fordommer, diskriminering og utestengelse fra kultur og fritid på bakgrunn av den enkeltes funksjonsevne.

⁴ <https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/handle/11250/2728533>

Kapittel 9 – Grunnskole og videregående opplæring

Unge funksjonshemmede støtter jevnt over utvalgets beskrivelse av hvordan situasjonen er for funksjonshemmede og kronisk syke elever.

Tiltak om holdninger:

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak har god intensjon:

- *Det må utarbeides og iverksettes obligatorisk opplæring for ansatte og elever i skoler for å forebygge mobbing, utenforskap og hatprat.*

Unge funksjonshemmede støtter intensjonen i forslaget, men mener det er behov for å spesifikt nevne funksjonshemmede og kronisk syke for å sikre at tiltakene treffer den tiltenkte målgruppen. Dette fordi vi vet at det er lite kunnskap i skolen om hvordan mobbing, utenforskap og hatprat mot funksjonshemmede og kronisk syke kan se ut.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere utvalgets tiltak:

- Ansatte og elever i skolen trenger økt kompetanse om hvordan mobbing, utenforskap og hatprat mot funksjonshemmede og kronisk syke kan se ut og hvordan man kan forebygge dette.
- Mobbeombudene må ha kunnskap om identitetsbasert mobbing som funksjonshemmede og kronisk syke kan utsettes for.

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Det skal være krav om lederkompetanse for lederstillinger i skolen, og denne kompetansen må inkludere kunnskap om likestilling og inkludering.*

Unge funksjonshemmede støtter tiltaket, men mener tiltaket også må inneholde kunnskap om universell utforming og tilrettelegging.

Skolen er en god arena for å jobbe med holdningsendring, og vi savner tiltak som går på å jobbe med holdningsendringer i skolesystemet. Vi vet at elever med funksjonsnedsettelse og kronisk sykdom møtes med lave forventninger og fordommer både fra ansatte og medelever, og dette handler om holdninger. Vi viser vi til kapittelet lengre opp, «Behov for et oppgjør med samfunnets holdninger til funksjonshemmede».

Tiltak om nærskolen:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Nærskolen må sikres som et reelt førstevalg for alle elever og foresatte.*

I arbeidet med inkludering i utdanningen er det viktig å jobbe for universell utforming av skoler slik at alle elever kan gå på nærskolen sin og være en del av det ordinære skoleløpet uansett funksjonsevne. Samtidig ser vi at det er nødvendig å kunne ha to tanker i hodet samtidig. Dette fordi vi ser at det vil være noen elever som har behov for at det finnes tilbud som særskilt tilrettelagt opplæring eller spesielt tilrettelagte skoler (spesialskoler). Inkludering kan være så mangt, avhengig av hvordan man definerer det. Det er viktig at elever som har behov for et alternativ til det ordinære utdanningssystemet, ikke faller utenfor. Eksempler på slike skoler kan være Briskeby videregående skole, Diamanten skole eller Feiring videregående skole. Dette er

også i tråd med NOU 2023:20 Tegnspråk for livet og tiltak tegnspråkutvalget foreslår for å sikre at hørselshemmede sikres god opplæring i og på tegnspråk.

Tiltak om assistanse og tilrettelegging:

Unge funksjonshemmede støtter ikke følgende tiltak:

- *Alle elever skal gis mulighet til å oppnå læringsmålene/kompetansemålene for sine respektive trinn med mulighet for å få karakterer eller annen dokumentasjon på oppnådd kompetanse. Slik dokumentasjon gir frihet til selv å velge videre utdanning og etter hvert yrkesvei.*

Unge funksjonshemmede tolker utvalgets forslag som en stadfesting av en rettighet elever i skolen allerede har i dag. Unge funksjonshemmede forstår intensjonen i tiltaket og er helt enige i at ikke alle elever får oppfylt sine rettigheter. Samtidig mener vi at det er behov for andre tiltak for å sikre at dagens rettigheter blir oppfylt for alle elever. Vi savner at utvalget kommer med mer konkrete tiltak om inkludering og hvordan man skal få oppfylt retten til tilrettelegging, dersom man har behov for det. Det å sikre god tilrettelegging og individuelt tilrettelagt opplæring vil medføre at flere elever får tilpasset undervisning og derav kunne få karakterer og grunnlag for å søke seg videre til videregående opplæring eller høyere utdanning. Utfordringen i dag er at mange elever får ufrivillig fritak fra fag som en konsekvens av at retten til tilrettelegging eller individuelt tilrettelagt opplæring ikke oppfylles.

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Det må etableres nasjonale krav om tilbud om tilrettelagt fagopplæring (lære kandidatordningen) for elever med en sakkyndig vurdering fra PP-tjenesten.*
- *Statpedes spesialistfunksjon for sansetap og sjeldne problemstillinger må styrkes og videreutvikles.*
- *Alle læremidler må være tilgjengelige og i det formatet elever har behov for, og skal så langt det er mulig mottas samtidig med at alle andre elever får læremidler.*

Unge funksjonshemmede støtter intensjonen i tiltaket om læremidler, men mener det må tydeliggjøres at læremidlene *må* mottas samtidig som andre elever får læremidler. I tillegg mener vi det er behov for å inkludere tiltak om universell utforming av læremidler, og at disse skal være kompatible med ulike hjelpemidler.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak har god intensjon:

- *Samtlige yrkesfaglige programfag må gjøres tilgjengelige slik at fritt skolevalg er en reell mulighet også for funksjonshindrede elever.*

Unge funksjonshemmede mener utvalget er for utydelige i formuleringen av tiltaket. Det er uvisst hvorvidt tilgjengelighet i programfag handler om manglende universell utforming av undervisningen og av pensum eller om det eksempelvis handler om tilgang til praksis- og lærlingeplass. Unge funksjonshemmede vet at en stor utfordring for funksjonshemmede og kronisk syke elever som ønsker yrkesfaglig utdanning er at de ikke får oppfylt sine rettigheter for tilrettelegging, og at dette begrunnes med at det er vanskelig å tilrettelegge for praktiske fag.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere tiltakene i utredningen:

- Alle læremidler som brukes i utdanningsløpet må være universelt utformet og kompatible med hjelpemidlene som eleven/studenten har, og tilgjengelig til skole- og studiestart.
- Det må bevilges tilstrekkelig med midler til Norsk Lyd- og Blindeskriftsbibliotek og Statped, slik at de som har behov for tilrettelagt pensum får dette.
- Retten til tilrettelegging må være lik, uavhengig av studieinstitusjon og i praksis.
- Utdanningssektoren må treffe nødvendige tilretteleggingstiltak for å gjøre det mulig for alle å fullføre utdanningen med vitnemål og/eller fagbrev og eventuelt høyere utdanning.
- Det må sikres tegnspråk- og skrivefolk ved all skolegang.
- Det må gis tilstrekkelig med informasjon til eleven og foresatte om konsekvensen fritak fra vurdering av fag kan medføre.

Manglende tiltak om assistanse og tilrettelegging:

Unge funksjonshemmede mener at utredningen mangler tiltak om tilrettelegging og inkludering i skolemiljøet. Vi mener utvalget burde tatt med tiltak som bidrar til å bygge ned barrierer og som ser på utfordringene funksjonshemmede og kronisk syke elever møter i dagens skole når det gjelder tilrettelegging utover praktiske og teoretiske fag, slik som i skolemiljøet, ved klasseturer, på leirskole og ved andre aktiviteter i skolen. Det nevnes mange tiltak for å sikre det faglige miljøet på skolen, og vi savner tiltak for å sikre det sosiale miljøet på skolen og at man skal være en del av fellesskapet. I forlengelsen av dette savner vi tiltak som trekker frem behovet for kompetanse på hvordan man møter funksjonshemmede og kronisk syke elever. Alle skal ikke kunne vite alt om ulike diagnoser, men vi mener at ansatte i skolen trenger økt kompetanse om hvordan man skal møte funksjonshemmede og kronisk syke elever og hvor man kan henvende seg for å få god informasjon om tilrettelegging.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere tiltakene i utredningen:

- Eleven må lyttes til og få reell mulighet til å medvirke i egen skolehverdag.
- Lærere og ansatte i utdanningssektoren må få kompetanse om hvordan man møter funksjonshemmede og kronisk syke elever, herunder informasjon om hvor de kan henvende seg for å møte behovene til den enkelte.
- Gymtimer og andre fysiske timer må tilrettelegges for funksjonshemmede og kronisk syke elever for å sikre deltakelse og motvirke utestengelse.
- Klasseturer og andre turer og aktiviteter i skolens regi må tilrettelegges slik at alle elever med funksjonshemming og kronisk sykdom får mulighet til å delta på lik linje som sine medelever.

Tiltak om spesialpedagogikk:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Det må utarbeides et obligatorisk spesialpedagogisk kompetanseprogram for assistenter som skal bistå spesialpedagoger og lærere.*
- *Skolen tillegges en dokumentasjons- og informasjonsplikt overfor foresatte knyttet til det spesialpedagogiske tilbudet eleven har fått. Mangel på dokumentasjonsplikt gjør det vanskelig for foresatte og elever å følge opp hvorvidt eleven mottar antall timer som faktisk er innvilget.*

Unge funksjonshemmede støtter tiltak 2, men mener imidlertid at det er viktig at det sikres sanksjonsmuligheter som en konsekvens dersom dokumentasjons- og informasjonsplikten brytes. Eksempelvis ser vi i saker der det er brudd på Opplæringslovens § 9 a at det ikke kommer handlingsplaner eller tiltak selv om foresatte melder ifra og krever at det opprettes sak. Dersom skolen ikke ilegges sanksjoner for manglende oppfølging av sine plikter har vi liten tro på at disse vil overholdes. Plikter og rettigheter er som regel regulert i lovverket, og en slik plikt bør sikres i gjeldende lovverk.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak har god intensjon:

- *Det må forskes mer på hvordan ulike spesialpedagogiske tiltak treffer barn i barnehagen og elever i videregående opplæring, og hvilke effekter tiltakene har.*

Unge funksjonshemmede mener det er nødvendig å utvide tiltaket til å også gjelde forskning i grunnskolen.

- *Kravet om spesialpedagogisk kompetanse i lærerutdanningene, og som obligatorisk videreutdanning for dagens lærere som ikke har slik kompetanse må videreføres i den nye opplæringsloven. Opplæringsloven må presisere krav om spesialpedagogisk kompetanse i tillegg til faglig og pedagogisk kompetanse.*

Unge funksjonshemmede er enige med utvalget i at det er behov for økt spesialpedagogisk kompetanse i skolen og at det er nødvendig å inkludere mer spesialpedagogikk i lærerutdanningene. I gammel og ny opplæringslov er det kommunen og fylkeskommunen som skal sørge for rett og nødvendig kompetanse i skolen. I desember 2023 sendte Kunnskapsdepartementet ut et høringsforslag hvor det foreslås at det i ny opplæringslov skal spesifiseres at de som ansettes i lærerstillinger skal ha relevant lærerutdanning. Med utgangspunkt i endringsforslagene fra departementet, samt at ny opplæringslov nylig ble vedtatt anser Unge funksjonshemmede som mest hensiktsmessig å jobbe for å øke den spesialpedagogiske kompetansen i lærerutdanningene fremfor å jobbe for at dette skal inn i ny opplæringslov.

Videre er det en pågående omorganisering i Statped og et pågående kompetanseløft for spesialpedagogikk og inkluderende praksis i kommunene. Unge funksjonshemmede er tydelige på at vi er bekymret for hvilke konsekvenser disse prosessene får for elever med behov for Statped sine tjenester, da vi ser at kompetansen i kommunen ikke er bygget tilstrekkelig opp samtidig som Statped nedskalere sine tjenester. Vi skulle derfor sett at utvalget adresserte utfordringene med ressursmangel hos PPT som et ledd i å kunne gjennomføre kompetanseløftet.

Utover utvalgets forslag til tiltak mener Unge funksjonshemmede det er nødvendig å inkludere tiltak om inkluderende individuelt tilrettelagt opplæring.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere tiltakene i utredningen:

- Individuelt tilrettelagt opplæring må som hovedregel gjennomføres i klasserommet med mindre eleven selv ønsker at opplæringen gjennomføres utenfor klasserommet.
- Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) må styrkes og være tilgjengelig for elever som trenger deres tjenester.

Tiltak om overganger og tverrfaglig eller tverrsektorielt samarbeid:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Det utarbeides en omforent og god måte å samle inn informasjon og statistikk om funksjonshindrede elever på som samtidig ivaretar hensynet til personvern. Det er som vist et stort behov for oppdaterte tall på antall funksjonshindrede elever som faller fra i overgangen mellom ungdomsskolen og i løpet av videregående opplæring.*

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak har god intensjon:

- *Overgangen mellom skole og arbeid må styrkes i tråd med elevens kompetansenivå, ønsker og behov. Skolemyndigheter og NAV pliktes å samarbeide bedre for å sikre at alle elever med rett til et tilrettelagt opplæringsløp på veien til arbeidslivet, får nødvendig og hensiktsmessig bistand.*

Unge funksjonshemmede oppfatter at intensjonen i tiltaket er god, men mener at det tverrfaglige samarbeidet må skje på flere felt enn kun mellom skolemyndigheter og NAV. Helsesektoren og arbeidslivet må blant annet også inkluderes her.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere tiltakene i utredningen:

- Samarbeidet og informasjonsflyten må bedres, både på tvers av sektorer og mellom sektorene og den enkelte elev/student og foresatte.
- Overgangen mellom utdanningsinstitusjonene må bedres, og det må sikres god informasjon til elev/student og foresatte.

Tiltak om interseksjonalitet:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Det må forskes mer på problemstillinger i norsk skole tilknyttet situasjonen for funksjonshindrede elever med kulturell og/eller etnisk minoritetsbakgrunn.*
- *Kompetanse om urfolk og nasjonale minoriteter blant ledere, lærere og assistenter i skole og utdanningssystemet må sikres, slik at funksjonshindrede med slik bakgrunn får oppfylt sin rett til likeverdig opplæring, samt retten til opplæring i eget språk og kultur for de som har krav på det.*
- *Kompetansen om kjønns- og seksualitetsmangfold må styrkes blant både ledere, lærere og assistenter i skole- og utdanningssystem for å sikre at skeive funksjonshindrede ivaretas og får en likeverdig opplæring*

Unge funksjonshemmede mener at de tre tiltakene må ses i sammenheng og skrives sammen for å sikre interseksjonalitet. Videre peker tiltakene på ulike inngangsporter til å løse utfordringene unge møter – første tiltak gjelder forskning, i andre tiltak skal kompetansen sikres og i tredje punkt skal kompetansen heves. Vi mener det er nødvendig med forskning og kompetanseheving i alle tiltak og i alle ledd. Slik vi leser de tre tiltakene er det overordnede målet å sikre mangfoldskompetanse i skolen på alle de ulike diskrimineringsgrunnlagene og minoritetstilhørighetene slik at alle får en likestilt og likeverdig opplæring.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere tiltakene i utredningen:

- Det må sikres kompetanse om mangfold, diskrimineringsgrunnlagene, minoritetstilhørigheter og multiple minoriteter (personer som tilhører flere minoriteter på en gang), slik at alle, får en likestilt og likeverdig opplæring.

Tiltak om språk:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Retten til språkopplæring må sikres. Elever som bruker alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) eller tegnspråk, og funksjonshindrede elever som har et annet morsmål enn norsk eller er tospråklige, må bli ivaretatt gjennom hele utdanningsløpet.*

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak har god intensjon:

- *Alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) må inkluderes i språkloven på lik linje med tegnspråk.*

Unge funksjonshemmede mener det er viktig at alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) inkluderes i språkloven. Samtidig mener vi det er behov for å skille på ASK og norsk tegnspråk i språkloven, for å sikre at de begge får en styrket posisjon. Unge funksjonshemmede mener derfor at ASK må inkluderes som eget språk i språkloven, adskilt fra de andre språkene.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere tiltakene i utredningen:

- *Alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) må rettighetsfestet i språkloven slik at den enkelte sikres opplæring i eget språk, samt at det blir mer kjent i samfunnet.*

Tiltak om rådgivning og karriereveiledning:

Unge funksjonshemmede har valgt å kommentere på tiltaket om rådgivning som står oppført under høyere utdanning, i dette kapittelet. Dette fordi vi mener tiltaket er rettet mot grunnskolen og videregående opplæring og derfor bør tilhøre dette kapittelet.

Unge funksjonshemmede forstår intensjonen i tiltaket, men mener formuleringen er upresis:

- *Karriereveiledning må tilbys alle elever i grunnskole- og videregående skole uavhengig av funksjonshindring. Karriereveiledning og rådgivning er spesielt viktig for å forebygge frafall i skolen for funksjonshindrede elever.*
- *Rådgivningstjenesten i grunnskole og videregående skole må få bedre kompetanse om hva funksjonshindring er for å kunne se hvilke muligheter den enkelte har også med tanke på høyere utdanning. Fylkeskommunene fikk et utvidet ansvar for kompetanseveiledning i forbindelse med regionreformen, men det er ikke avsatt midler for å styrke denne tjenesten.*

Karriereveiledning er en rettighet alle elever allerede har, men det er viktig at denne rettigheten sikres/oppfylles. Tiltaket om rådgivningstjenesten beskriver på en bedre måte hvordan elevenes rettigheter skal sikres. Samtidig mener vi det er behov for å konkretisere tiltakene for å sikre at det treffer på en hensiktsmessig måte i grunnskolen og videregående opplæring. Vi mener at utvalgets forslag om rådgivningstjenesten må deles i to tiltak, fordi dette handler om to ulike

ting. Først og fremst er det behov for økt kompetanse på hvordan drive rådgivningsarbeid mot funksjonshemmede og kronisk syke. Deretter er det nødvendig å styrke finansieringen til fylkeskommunene, slik at de kan drive kompetanseveiledning og et godt rådgivningsarbeid.

Unge funksjonshemmede mener tiltaket må omformuleres til følgende:

- Retten til rådgiving og karriereveiledningen må sikres gjennom økt kompetanse hos veiledere/rådgivere om hvordan man møter funksjonshemmede og kronisk syke, og hvordan de kan inkludere og tilrettelegge for denne gruppen på en god måte.
- Finansiering til fylkeskommunen må styrkes slik at de har ressurser til å ta ansvar for kompetanseveiledning og godt rådgivningsarbeid.

Manglende tiltak om skolehelsetjenesten:

Unge funksjonshemmede mener utvalget burde ha inkludert tiltak for å styrke skolehelsetjenesten. Skolehelsetjenesten er det første stedet mange unge med funksjonsnedsettelse og kroniske sykdommer henvender seg når de opplever fysiske eller psykiske plager. Skolehelsetjenesten er viktig for veiledning, spørsmål, og for tidlig oppdagelse av potensielle sykdommer og lidelser. Hele poenget med skolehelsetjenesten er at den skal være lavterskel og nært der du oppholder deg.

Andre politiske prosesser peker nå mot en økt satsning på helsestasjons- og skolehelsetjenesten, særlig for å bøte med utfordringer knyttet til tilgjengelighet og kapasitet. Unge funksjonshemmede er enige i at det er store utfordringer knyttet til kapasitet og tilgjengelighet i dagens skolehelsetjeneste, og mener videre at det må utdannes flere helsesykepleiere, samt stilles krav til å øke andelen helsesykepleiere, miljøarbeidere og sosionomer ved landets grunn- og videregående skoler. Videre mener Unge funksjonshemmede at utvalget burde inkludert tiltak og krav om å sikre en tilgjengelig og relevant skolehelsetjeneste for alle elever. Blant annet burde alle elever få én obligatorisk samtale med helsesykepleier i løpet av skoleåret som et tiltak for å oppdage psykiske helseutfordringer tidlig, samt å etablere en relasjon til helsesykepleier. Det bør være mulig å få behandling av BUP på skolen for de som ønsker det. Da slipper man unødvendig mye fravær, både faglig og sosialt. Dette må selvfølgelig være et tilbud, og ikke en plikt, da det er veldig forskjellig hva folk opplever som komfortabelt. I tillegg burde helsesykepleiere og andre ansatte i skolehelsetjenesten ha kompetanse på det å bryte med normer for kropp og funksjon slik at de kan gi god veiledning og oppfølging også til funksjonshemmede elever.

Kapittel 10 – Høyere utdanning

Tiltak om universell utforming, tilrettelegging og assistanse:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Det utredes en mulighet for tidligere opptak for studenter som har tilretteleggingsbehov, slik at tilretteleggingen er på plass til studiestart.*

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak har god intensjon:

- *Alle universiteter og høyskoler må ha en ressurs sentralt som funksjonshindrede søkere og studenter kan kontakte for hjelp, tilrettelegging, veiledning og inkludering. Praktisk hjelp og tilrettelegging må ivaretas i det enkelte studieprogram. Kunnskapsdepartementet bør spesielt følge opp at denne studentgruppens rettigheter ivaretas ved alle fagskoler, høyskoler og universitet.*

Landets universiteter og høyskoler har i utgangspunktet en slik ressurs i dag⁵. Samtidig er Unge funksjonshemmede klar over at disse ikke nødvendigvis fungerer like godt ved alle universitet og høyskoler, og at det er viktig å treffe hensiktsmessige tiltak som sikrer dette. Videre mener vi at universitetene ikke benytter det handlingsrommet de har for tilrettelegging. Ofte tilbys studenter én time ekstra på eksamen, mens det man kanskje har behov for er fast leseplass, kunne følge undervisningen digitalt eller utvidet tid på innleveringer.

- *Alle studieprogram- og emneplaner må gjennomgå med tanke på de spesielle utfordringer funksjonshindrede måtte ha ved gjennomføring. Obligatoriske læringsaktiviteter kan skape unødvendige hindringer for mangfold i høyere utdanning. At studie- og emneplaner er universelt utformet, kan sikres gjennom kvalitetssystemet ved den enkelte utdanningsinstitusjon.*

Unge funksjonshemmede forstår intensjonen i tiltaket, men mener at utfordringen ligger på den manglende tilretteleggingen funksjonshemmede og kronisk syke studenter får og fordommene de møter når de tar høyere utdanning. Funksjonshemmede og kronisk syke studenter har ikke spesielle utfordringer, men de kan ha andre tilretteleggingsbehov enn sine medstudenter, og det er nødvendig at tilretteleggingsbehovene dekkes. Når det gjelder universell utforming mener vi at fokuset må være på universell utforming av undervisningsbyggene og undervisningen. Det er også viktig å sikre at alle studenter får pensum i et format de kan benytte, herunder at pensum må være tilgjengelig til studiestart.

- *Lovgiver må gjennom retningslinjer og/eller rundskriv tydeliggjøre lov om likestilling og diskriminering og lov om høyere utdanning når det gjelder studieinstitusjonenes ansvar for tilrettelegging for funksjonshindrede. Dagens lovverk åpner for store forskjeller institusjonene imellom.*

Unge funksjonshemmede mener det er nødvendig å også inkludere universell utforming i dette lovverket, for å sikre at alle har tilgang til høyere utdanning.

⁵ www.universell.no/tilretteleggere

- NAV må få et utvidet ansvar for å følge funksjonshindrede unge gjennom hele utdanningsløpet og over i arbeidslivet for å kunne ivareta et helhetlig ansvar.

Unge funksjonshemmede støtter intensjonen i tiltaket, og er enige i at det er behov for ordninger der personer som eksempelvis har behov for varig lønnstilskudd eller funksjonsassistanse når de kommer i arbeidslivet har en enkel vei inn i NAV for å forhindre lengre perioder utenfor arbeidslivet. Samtidig anser vi unge under 30 år som en allerede prioritert gruppe i NAV der fokuset er på langvarig tilknytning til arbeidslivet, og mener derfor at dette tiltaket allerede blir ivaretatt i stor grad i dag.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere utvalgets tiltak:

- Det må utvikles retningslinjer for tilrettelegging for å sikre lik tilrettelegging uavhengig av studieinstitusjon, om utdanningen gjennomføres på heltid eller deltid, og ved eksamen og i praksis.
- Utdanningssektoren må treffe nødvendige tilretteleggingstiltak for å gjøre det mulig for alle å fullføre høyere utdanning.
- Studenter med behov for praktisk assistanse i forbindelse med studiearbeid, må tildeles tilstrekkelig med assistanse fra utdanningsinstitusjon.
- Studenter som har behov for digital undervisning som et tilretteleggingstiltak på grunn av funksjonsnedsettelse eller kronisk sykdom må sikres muligheten til dette.
- Alle læremidler som brukes i utdanningsløpet må være universelt utformet og compatible med hjelpemidlene eleven/studenten har, og være tilgjengelig til skole- og studiestart.
- Det må sikres tegnspråk- og skriveolk ved all skolegang.

Utover dette mener Unge funksjonshemmede at utredningen mangler et fokus på det sosiale aspektet ved å studere, herunder det å kunne delta i foreningslivet, fadderuke og kunne være med i studie-/kollokvegrupper og lignende. Følgende tiltak må derfor supplere tiltakene i utredningen:

- Studenter med funksjonsnedsettelse og kronisk sykdom må sikres muligheten til å delta på sosiale arenaer som er viktig for studentlivet, slik som fadderuken og arrangementer i regi av studentforeninger.
- Funksjonshemmede og kronisk syke studenter må fritt kunne velge utdanningsretning og studiested, herunder ha samme mulighet som andre studenter til å dra på utveksling.

Tiltak om studenters økonomi:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- Uføretrygd må kunne kombineres med høyere utdanning etter individuell vurdering.
- AAP-ordningen må utvides slik at de som ønsker og er kvalifisert for det, også kan ta en mastergrad. Det bør være muligheter for å få støtte til utsettelse dersom man ikke gjennomfører på normert tid.

Unge funksjonshemmede mener det er nødvendig å se tiltaket over i sammenheng med tiltaket om regler for omgjøring av lån til stipend (2. kulepunkt under).

- *Lånekassen og NAV må legge til rette for økonomiske rammer som gjør det praktisk mulig å gjennomføre et studium. Tilleggsstipendiet for funksjonshindrede studenter må økes til 2,5 G.*

Unge funksjonshemmede har vært i dialog med utvalget som viser til en feilformulering i tiltaket. Utvalget mener at den totale studiestøtten til funksjonshemmede studenter må være på minimum 2,5 G, og ikke tilleggsstipendiet i seg selv. Unge funksjonshemmede støtter denne endringen.

- *Lånekassens regler for omgjøring av stipend til lån må likestille trygdeinntekter som AAP med lønnsinntekter. Pasientskadeerstatning og eventuelt utbetalte forsikringssummer skal ikke telle som formue ved Lånekassens beregninger.*

Unge funksjonshemmede har vært i dialog med Norsk Studentorganisasjon (NSO) om tiltaket, og kommet frem til at det må være en feilformulering i tiltaket. Vi mener at det i tiltaket må stå «*omgjøring av lån til stipend*», da verken Unge funksjonshemmede eller NSO er positive til at flere studenter skal sitte igjen med mer lån etter fullført utdanning. Med denne omformuleringen til grunn støtter Unge funksjonshemmede tiltaket.

Tiltak om universitetenes og høyskolenes økonomi:

Unge funksjonshemmede støtter ikke følgende tiltak:

- *Universiteter og høyskoler som øremerker studieplasser til funksjonshindrede, bør premieres spesielt innenfor sektorens finansieringssystem.*
- *Det må utvikles et insentivsystem i finansieringssystemet for høyere utdanning, for eksempel gjennom dobbel økonomisk uttelling i dagens studiepoeng- og kandidatproduksjon.*

Unge funksjonshemmede er enige i at universiteter og høyskoler skal få sine utgifter dekket. Samtidig er vi usikre på om utvalgets forslag til tiltak er de mest hensiktsmessige å gjennomføre, da første tiltak eksempelvis kan ses på som en form for kvotering. I et likestillingsperspektiv vil det ikke være riktig å gå for premiering av institusjoner som øremerker plasser til funksjonshemmede. Dette fordi en slik praksis også legger til grunn at kvotering av etniske minoriteter eller skeive er helt uproblematisk.

Videre støtter vi utvalgets intensjon om at det er behov for et system som ivaretar finansieringsbehovet på en bedre måte enn i dag. Ettersom institusjonene får finansiering etter hvor mange studiepoeng som blir produsert og hvor mange som blir ferdig utdannet vil universiteter og høyskoler med høyt frafall eller mange deltidsstudenter komme dårligere ut. Det er også nødvendig å sikre at universitetene og høyskolene får dekket utgifter de har til tilrettelegging og behov for universell utforming. Det er nylig iverksatt en ny finansieringsmodell for universiteter og høyskoler, og Unge funksjonshemmede mener det er viktig at denne modellen evalueres etter 3-5 år, og at nødvendige justeringer gjøres i tråd med evalueringen.

Andre tiltak tilknyttet høyere utdanning:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Studentombudets rolle og myndighet overfor denne gruppen skal synliggjøres bedre.*

Unge funksjonshemmede forstår intensjonen i følgende tiltak, men mener det er behov for noen justeringer i tiltakene:

- *Kunnskapsdepartementet må øremerke et betydelig antall nye studieplasser innenfor eksisterende studieprogram for funksjonshindrede og eventuelt opprette nye program rettet spesielt mot funksjonshindrede. Dette fordrer en revisjon av eksisterende lov- og regelverk på området.*

Unge funksjonshemmede forstår det som at intensjonen i tiltaket er å eksempelvis utvide handlingsrommet til universitetene til å kunne opprette studieprogrammer tilsvarende vernepleierutdanning tilrettelagt for tegnspråk ved Universitetet i Sørøst-Norge. Unge funksjonshemmede synes intensjonen er god, men mener tiltaket med fordel kunne vært formulert annerledes. Dette fordi vi mener at utvalgets formulering er for vag og derav kan tolkes på ulike måter og miste sin intensjon. Med bakgrunn i hvordan vi forstår intensjonen i tiltaket mener vi det kun er to grupper som det er aktuelt å opprette egne studieprogrammer for – døve/hørselshemmede/tegnspråklige og utviklingshemmede. Vi mener derfor dette må stå eksplisitt i tiltaket. I tillegg er vi skuffet over at utvalget ikke har drøftet behovet for revisjon av eksisterende lov- og regelverk på området for å kunne bygge oppunder tiltaket.

Det å opprette egne studieprogrammer for døve/hørselshemmede/tegnspråklige er for øvrig i tråd med NOU 2023:20 Tegnspråk for livet. Tegnspråkutvalget foreslår å kartlegge fremtidens behov for barnehagelærere, lærere, annen pedagogisk kompetanse og helsepersonell som har tegnspråkkompetanse som et grunnlag for at utdanningsinstitusjonene skal kunne etablere og dimensjonere utdanningstilbud i, om og på tegnspråk.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må erstatte utvalgets tiltak:

- Gjeldende lov- og regelverk innen universitets- og høyskolesektoren må revideres for å sikre at det er mulig for universiteter og høyskoler å opprette studieprogram i, om og på tegnspråk, samt studieprogram for utviklingshemmede.

Tiltak om forskning:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Det skal igangsettes forskning på studentmobilitet blant funksjonshindrede studenter, og Lånekassen må ha ansvar for å presentere årlig nasjonal mobilitetsstatistikk blant studentgruppen.*

Unge funksjonshemmede støtter tiltaket, forutsatt at det er Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir) som får ansvaret for å presentere mobilitetsstatistikken.

Manglende tiltak om høyere utdanning:

Unge funksjonshemmede savner tiltak om studentboliger, som et ledd i å sikre alle studenter lik tilgang til høyere utdanning.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere tiltakene i utredningen:

- Det må bygges flere universelt utformede studentboliger, som er innlemmet i studentbolig-massen.

- Tilrettelagte studentboliger må ikke ha en høyere leiekostnad enn ordinære studentboliger, og alle som har behov for tilrettelagt studentbolig må få dette.
- Funksjonshemmede og kronisk syke studenter må prioriteres ved opptak til studentboliger, både universelt utformede og ikke universelt utformede boliger, og tildelingen av studentbolig må skje i god tid før studiestart. Dette fordi ikke alle funksjonshemmede og kronisk syke studenter har behov for universelt utformede boliger, men de har behov for forutsigbarhet.

Kapittel 11 – Arbeid, sysselsetting og karrieremuligheter

Tiltak om tilskuddsordninger:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Det etableres en statlig finansieringsordning som arbeidsgivere kan søke midler fra for å bygge om egne lokaler og systemer til tilfredsstillende standard for universell utforming. Potten må også kunne benyttes for å kunne legge til rette for funksjonshindrede arbeidstakere som har tilretteleggingsbehov utover disse standardene.*

Unge funksjonshemmede støtter ikke følgende tiltak:

- *Det bør innføres en tilskuddsordning for arbeidsgivere som ønsker å få vurdert mulighetene for å re-designe arbeidsoppgaver i sin virksomhet, og hvor målet er å etablere stillinger for personer med nedsatt arbeidsevne.*

Unge funksjonshemmede forstår det slik at tiltaket foreslås i sammenheng med forsøket med arbeidsorientert uføretrygd, og støtter intensjonen om at arbeidsgivere bør få kompensasjon for eventuelt produksjonstap. Samtidig tror vi at varig lønnstilskudd kan være en god løsning for dette, fremfor å innføre nye tilskuddsordninger.

Tiltak som omhandler ordninger gjennom NAV:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Ordnningen med funksjonsassistanse må utvides til å gjelde alle funksjonshindrede, uavhengig av diagnose. Den må også gjøres tilgjengelig for alle som trenger det, også i midlertidige stillinger, praksisplasser, trainee-ordninger og praktikanter i arbeidstrening.*

Unge funksjonshemmede støtter tiltaket, men mener ordningen med funksjonsassistanse «må utvides til å gjelde alle personer som har behov for hjelp til praktiske formål i arbeidssituasjon». Det er også nødvendig å revidere ordningen med funksjonsassistanse for å sikre en ordning som treffer behovet funksjonshemmede og kronisk syke har på en bedre måte enn dagens ordning. Videre mener vi ordningen må gjøres til en lovfestet ordning i folketrygdloven, og at den finansieres gjennom en overslagsbevilgning. I dette arbeidet må det utredes hvordan funksjonsassistanse bedre kan samordnes med BPA-ordningen.

- *Det må utredes om lønnstilskudd kan erstatte uføretrygd i de tilfellene der det innvilges gradert uføretrygd.*

Unge funksjonshemmede er delvis enige i utvalgets forslag om utredning av lønnstilskudd som erstatning for uføretrygd ved innvilgelse av gradert uføretrygd. Dette fordi gradert uføretrygd og varig lønnstilskudd er to vesentlig ulike ordninger. Lønnstilskudd skal kompensere for lavere produktivitet, mens gradert uføretrygd skal vurderes for personer som må redusere arbeidstiden av helsemessige årsaker. Vi er derfor ikke enige med utvalget at lønnstilskudd i alle tilfeller skal erstatte gradert uføretrygd, men vi er enige i at det må utredes mer bruk av varig lønnstilskudd til arbeidsgivere som har ansatte med 50% arbeidsevne eller mer. Utover dette viser vi til høringsvaret til FFO.

- *Det må utredes hvordan man bedre kan kombinere trygd/arbeid/utdanning, slik at det blir enklere og mer lønnsomt å arbeide. Flexibiliteten til å veksle mellom uføretrygd og arbeid må videreføres og styrkes.*

I en slik utredning må det legges til grunn at dagens system med inntektsgrense og kompensasjonsgrad ikke fungerer og det må utredes hvorvidt denne bør avskaffes for å sikre et bedre og mer forståelig system.

- *Det må være større fleksibilitet i bruken av arbeidsavklaringspenger, slik at ordningen kan benyttes også for lengre rehabiliterings-, habiliterings- og utdanningsløp, eller til arbeidsevne er avklart eller eventuelt uføretrygd er innvilget.*
- *Det bevilges tilstrekkelige og øremerkede midler til NAV for å kunne gi bistand, veiledning og oppfølging til uføretrygdede, med målsetning om å få disse ut i jobb så raskt som mulig.*

Unge funksjonshemmede støtter tiltaket, men mener det er behov for å endre «,med målsetning om å få disse ut i jobb så raskt som mulig» til «,med målsetning om langvarig tilknytning til arbeidslivet». Dette vil være i tråd med NAV og regjeringens sine egne mål og ambisjoner.

- *Oppfølging fra jobbveiledere gjøres uten tidsbegrensning overfor de arbeidsgivere og arbeidstakere som har behov for det.*
- *Bruken av arbeidsforberedende trening (AFT) må økes til behovet er dekket.*

Tiltak om inkludering:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *IA-avtalens gamle delmål 2 må gjeninnføres. Partene i arbeidslivet tar initiativ til at målsettingen om funksjonshindredes arbeidsdeltakelse ivaretas i partssamarbeidet på alle nivåer. Funksjonshindredes organisasjoner må involveres i dette arbeidet.*

Når gjeldende IA-avtale fornyes mener Unge funksjonshemmede det er viktig å sikre at målet om å rekruttere og beholde flere arbeidstakere med funksjonsnedsettelse blir en del av partenes felles mål og ansvar. I tillegg bør ny IA-avtale bidra til strukturer og holdninger som fremmer mer mangfold og kompetanse om mangfoldsrekruttering i arbeidslivet.

- *Det settes krav til å utforme mer bærekraftige stillinger, dvs. jobber som har en lenger varighet, og at en ansettelse først teller når vedkommende har jobbet i seks måneder.*

Unge funksjonshemmede forstår intensjonen med tiltaket, men mener formuleringen er litt uklart og upresis. Vi forstår det slik at tiltaket handler det om at en ansettelse først kan registreres når vedkommende har jobbet i seks måneder, slik at arbeidsgiver ikke kan registrere (og premieres for) at de har ansatt noen hvis de har hatt en kandidat i to måneder på tiltak/opplæring. Mange funksjonshemmede og kronisk syke blir en kasteball i systemet der man blir sendt mellom ulike tiltak eller kortvarige arbeidsforhold uten å få ansettelse i bedriften de har vært. Det å endre kravene vil kunne medføre at flere får mer stabile og langvarige arbeidsforhold.

- *Det må prøves ut tverretattlig/tverrfaglig samarbeid i flere kommuner om å få flere i arbeid, etter modell fra Keops i Porsgrunn.*

- *Målet om at 5 prosent av nyansatte skal være funksjonshemmet må videreføres i staten, og også innføres i kommuner og fylkeskommuner.*

Unge funksjonshemmede støtter forslaget da det er et insentiv til å få arbeidsgivere til å rekruttere mer mangfoldig. Samtidig har man ikke klart å nå 5%-målet, og vi mener derfor det er behov for å se på flere tiltak som kan stimulere til at målet nås.

- *Aktivitets- og redegjørelsesplikten utvides til å gjelde alle offentlige virksomheter, uavhengig av størrelse, og i private virksomheter som jevnlig sysselsetter mer enn 10 ansatte. Utvalgets mindretall, Haavorsen og Magelssen, støtter ikke dette tiltaket*

Manglende tiltak om arbeidslivet:

Fremfor å fokusere på en «inkluderingsdugnad» eller «inkluderingsplikt» savner Unge funksjonshemmede et fokus på økt mangfoldskompetanse i arbeidslivet for å sikre bredere rekruttering. Forskning viser at arbeidsgivere har fordommer mot funksjonshemmede og kronisk syke, og det er derfor behov for konkrete tiltak som går på å motvirke negative holdninger og fordommer. I tillegg mener vi det er behov for kompetanseheving i NAV på hvordan møte funksjonshemmede og kronisk syke. Vi vet at mange unge med funksjonsnedsettelse og kroniske sykdommer vurderes feilaktig av NAV, der NAV vurderer arbeidsevnen til vesentlig lavere enn det som faktisk er tilfelle. Eksempler på dette er personer med synlige funksjonsnedsettelse og kroniske sykdommer, som gjerne har god arbeidsevne, men som vurderes til å «lite sannsynlig komme i jobb» basert på fordommer, mens personer med usynlige funksjonsnedsettelse og kroniske sykdommer ikke møter forståelse for sine tilretteleggingsbehov.

Videre mener vi at kunnskap om tilrettelegging på arbeidsplassen burde vært et obligatorisk kurs for arbeidsledere og arbeidsgivere, som et ledd i at arbeidsgivere må overholde tilretteleggingsplikten. Det kan ikke forventes at alle arbeidsgivere skal ha kunnskap om alle diagnoser og funksjonsnedsettelse, men det er behov for kunnskap om generell tilrettelegging og hvilke instanser arbeidsgivere kan kontakte for å få nødvendig hjelp til tilrettelegging. Et slikt kurs kan utvikles i samarbeid med NAV slik at NAV når ut til arbeidsgivere med informasjon de har om hjelpemidler og tilrettelegging.

I forlengelsen av arbeidsgivers tilretteleggingsplikt savner Unge funksjonshemmede tiltak på universell utforming av arbeidslivet, herunder bygg og IKT-systemer.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere tiltakene i utredningen:

- Det må satses på holdningsendrende og kompetansehevende arbeid i samfunnet generelt, og blant arbeidsgivere spesielt, for å motvirke stigma, fordommer, diskriminering og utestengelse fra arbeidslivet på bakgrunn av arbeidstakers funksjonsevne.
- Tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid og samhandling må styrkes slik at det blir enklere å få unge med funksjonshemming og kronisk sykdom inn i arbeidslivet.
- Arbeidsgivers tilretteleggingsplikt må overholdes, slik at funksjonshemmede og kronisk syke sikres tilrettelegging, tilpasning eller hjelpemidler på arbeidsplassen.
- Ansatte i NAV må ha kompetanse på å møte og veilede funksjonshemmede og kronisk syke på en god måte, herunder anerkjenne funksjonshemmedes og kronisk sykes

mangfoldskompetanse og ha kunnskap om hvilke utdannings- og jobbmuligheter funksjonshemmede og kronisk syke har.

- Arbeidsgivere må få tilstrekkelig informasjon om hvilke støtteordninger, hjelpemidler og tilretteleggingsmuligheter de kan benytte for å bidra til at flere arbeidsledige kan få og beholde arbeid.

Kapittel 13 – Samfunnsdeltakelse for funksjonshindrede voksne

Tiltak om ytringsfrihet og demokratisk deltagelse:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Alle funksjonshindrede må sikres rett til deltagelse i hemmelige valg, for eksempel ved digitale løsninger for dem som har behov for det.*

Unge funksjonshemmede mener alle stemmeberettigede skal kunne stemme elektronisk ved valg, herunder funksjonshemmede og kronisk syke.

Unge funksjonshemmede støtter ikke følgende tiltak:

- *Funksjonshindredes ytringsfrihet blir styrket ved å øke kunnskapen hos funksjonshindrede om bruk av ytringsfriheten, samt sørge for at informasjon om disse rettighetene er inkludert i veiledere og informasjonsskriv til dem som bidrar med assistanse til funksjonshindrede.*

I NOU 2022:9 *En åpen og opplyst offentlig samtale* – belyser Ytringsfrihetskommissjonens utredning utfordringsbildet og barrierene funksjonshemmede og kronisk syke møter når man skal bruke sin ytringsfrihet. Beskrivelsen er tydelig på at det er samfunnsskapt barrierer og mangel på universell utforming som hindrer full ytringsfrihet for funksjonshemmede og kronisk syke, ikke enkeltindividets kunnskap om bruk av ytringsfriheten. Unge funksjonshemmede er helt enig i Ytringsfrihetskommissjonens beskrivelse, og ber om at Ytringsfrihetskommissjonens forslag til tiltak følges opp i det videre arbeidet med å styrke ytringsfriheten til funksjonshemmede og kronisk syke.

Tiltak om kultur:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Norske mediehus og kulturinstitusjoner må oppfordres til å vektlegge økt mangfold i rekruttering av egne ansatte, herunder funksjonshindrede. Økt synlighet vil bidra til å alminneliggjøre forskjellighet og over tid endre folks holdninger.*
- *Den kommunale ordningen med ledsagerbevis blir lovfestet og utvidet (uten aldersbegrensning) på arrangementer, attraksjoner og offentlig transport.*

Unge funksjonshemmede støtter ikke følgende tiltak:

- *Det etableres tydelige retningslinjer for hvordan kulturinstitusjonene kan bli mer tilgjengelige.*

Unge funksjonshemmede mener det finnes tydelige retningslinjer for tilgjengelighet, for eksempel ved Kulturdirektoratets nettressurs med oversikt over ulike ressurser og veiledere for tilgjengelighet i kulturlivet⁶. Vi mener et mer treffende tiltak vil være kampanjer om disse retningslinjene for å nå ut til virksomheter som bør kjenne til Kulturdirektoratets ressurser. Etter vårt syn er utfordringene snarere at for få institusjoner følger opp retningslinjene og gjennomfører endringene som trengs.

⁶ <https://www.kulturdirektoratet.no/web/guest/mangfold/vis/-/ressursbank>

I 2023 ble rapporten *Tilgjengelig kunstnerskap* lansert av NTNU på vegne av Kulturdirektoratet⁷. Rapporten kommer med flere tiltak til hvordan kultursektoren kan styrkes når det gjelder funksjonsmangfold og bredere representasjon. Unge funksjonshemmede støtter rapportens tiltak slik de er formulert i kapittel 10 – og anbefaler at disse tas med videre i arbeidet for et mer tilgjengelig kulturliv.

Tiltak om tilskuddsordninger og økonomi:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Det stilles krav om tilgjengelighet når det gis økonomisk støtte til idrett, kultur og fritidstilbud.*

Unge funksjonshemmede er enige i intensjonen i tiltaket, men mener det er svært viktig at det ikke legges til grunn at det er frivilligheten, idretten eller kultursektoren som skal være ansvarlige for å sikre tilgjengelighet. Mange av byggene som benyttes i kultur- og fritidssektoren er kommunale bygg, og ansvaret om å sikre tilgjengelighet må derfor være hos kommunen.

- *Kriteriene for enkelte offentlige tilskuddsordninger blir endret, slik at finansiering av tilgjengelighetstiltak også er støtteberettiget.*

For å sikre et mer tilgjengelig kulturliv er det behov for økt kunnskap om funksjonsmangfold og holdningsendring i kultursektoren, i tillegg til universell utforming og tilrettelagte lokaler. Unge funksjonshemmede vet at manglende tilrettelegging ofte uteblir på grunn av manglende ressurser til gjennomføring. Per nå finnes det ingen egen støtteordning hvor man henvender seg for å søke om utbedringer av denne type. Vi er derfor positive til at tilskuddsordninger også kan gi støtte til spesifikke tilretteleggende tiltak i virksomheter som trenger det.

Unge funksjonshemmede støtter ikke følgende tiltak:

- *Økonomisk støtte til politiske partier blir gitt under forutsetning av tilgjengelig informasjon og valgkampmateriell til funksjonshindrede.*

Unge funksjonshemmede forstår det slik at økonomisk støtte til politiske partier gis basert på valgresultater, og mener dette er en hensiktsmessig finansieringsordning som må beholdes. Erfaringene vi har fra prosjektet Til Maktens Korridorer er at funksjonshemmede og kronisk syke opplever manglende og utilgjengelig informasjon ikke bare ved valg, men generelt i partiarbeid og i det sosiale knyttet til politikken, inkludert om hvordan man kan engasjere seg. Basert på prosjektet mener vi at det er behov for økt kunnskap om funksjonsmangfold og holdningsendrende arbeid ved politiske arenaer, i organisasjoner og partier. Med økt kompetanse om sosiale og fysiske barrierer vil partier og arrangører selv kunne ta ansvar for å sikre at hensiktsmessige tiltak gjennomføres i praksis.

⁷ [Tilgjengelige kunstnerskap? - Publikasjoner - kulturradet.no \(kulturdirektoratet.no\)](https://www.kulturradet.no/kulturdirektoratet.no)

Tiltak om kompetanse og holdninger:

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak har god intensjon:

- *Det igangsettes en informasjons- og holdningskampanje som retter oppmerksomhet mot funksjonshindredes utfordringer i samfunnet i dag. Målet må være å skape en allmenn aksept for å sikre rettigheter for denne gruppen som for andre.*

Unge funksjonshemmede mener intensjonen i tiltaket er god, men mener det er nødvendig å først og fremst igangsette informasjons- og holdningskampanjer med fokus på normer i samfunnet der målet er å skape en allmenn aksept for inkludering og mangfold i samfunnet.

- *Øke den generelle kunnskapen hos funksjonshindrede om de rettighetene man har, og sikre at denne informasjonen er godt tilgjengeliggjort i veiledere og informasjonsskriv blant dem som bidrar med assistanse til funksjonshindrede.*

Unge funksjonshemmede er enige i at det er et godt overordnet mål at funksjonshemmede og kronisk syke skal ha kunnskap om hvilke rettigheter de har i samfunnet. Samtidig mener vi innfallsvinkelen til utvalget er feil, da det pålegger den enkelte å selv ta ansvar for å tilegne seg denne kunnskapen. Unge funksjonshemmede mener det først og fremst er nødvendig å sikre at kunnskap om funksjonshemmedes rettigheter implementeres på alle samfunnsområder, slik at enkeltindividet får riktig informasjon i kontakt med ulike instanser. Eksempelvis er det viktig at utdanningssystemet vet hvilke rettigheter funksjonshemmede og kronisk syke elever har, slik at de kan informere om dette, gi god veiledning og eventuelt henvise til andre instanser som kan bistå eleven.

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *Politiets kompetanse om hatkriminalitet mot funksjonshindrede blir styrket og at det blir opprettet egne hatkrim-grupper i alle politidistrikt.*

Tiltak om hjelpemidler og annen samfunnservice:

Unge funksjonshemmede støtter følgende tiltak:

- *AKT 26 (potten med aktivitetshjelpemidler) omgjøres til en overslagsbevilgning og inkluderes i NAVs ordinære hjelpemiddelsentral.*
- *Døve og hørselshemmede sikres tolketjenester når de trenger det, også utenfor kontortiden og på offentlige fridager.*

Inkludert i tiltaket om tolketjenesten mener Unge funksjonshemmede det er viktig å sikre tilgang til tolk i helger, ved utenlandsreiser, til kveldsaktiviteter eller aktiviteter med kort varighet. Slik tolketjenesten er organisert i dag er det store utfordringer med å dekke behovet på kveldstid og i helger. I tillegg erfarer Norges Idrettsforbund (NIF) at tolkebehov til aktiviteter med kort varighet, altså treninger i 1-2 timer sjeldent prioriteres. Det svekker i stor grad døve og hørselshemmedes mulighet til å delta i organiserte aktiviteter. Videre erfarer NIF at det er uavklart hvordan tolketjenesten fungerer ved utenlandsreiser, herunder avklaringer på hvem som dekker reise, overnatting og opphold. For å sikre likestilling for alle mener Unge funksjonshemmede at NAV skal være ansvarlig for å dekke alle kostnader tilknyttet behov for tegnspråk- og skrivetolk.

- *TV-programmer, filmer og ulike kultur- og idrettsarrangementer får økt tilgjengelighet gjennom teksting, tegnspråktolking og bedre tilrettelegging av lyd.*

Unge funksjonshemmede mener at synstolking må inkluderes i dette tiltaket for å sikre bredere tilrettelegging.

Unge funksjonshemmede støtter ikke følgende tiltak:

- *Det må forskes mer på funksjonshindredes seksualitet og behov for/nytte av seksualtekniske hjelpemidler.*

Unge funksjonshemmede er tydelige på at ordningen med seksualtekniske hjelpemidler i utgangspunktet er en god ordning. Utfordringene med dagens ordning er å utvide ordningen slik at flere hjelpemidler dekkes av ordningen og at ordningen blir mer kjent blant helsepersonell og blant funksjonshemmede og kronisk syke. Slik vi ser det er ikke det primære behovet mer forskning.

Unge funksjonshemmede mener følgende tiltak må supplere utvalget tiltak:

- Kompetansen om seksualtekniske hjelpemidler må økes blant helsepersonell og pedagogisk personale.
- Helsevesenet må informere om muligheten for seksualtekniske hjelpemidler i møte med ungdom og unge voksne med funksjonshemming og kronisk sykdom.

Generelle mangler

Helse:

For mange mennesker med funksjonsnedsettelse og kroniske sykdommer er helse avgjørende for livskvalitet, deltakelse i utdanning og arbeid, og deltakelse i samfunnet for øvrig. Unge funksjonshemmede reagerer derfor sterkt på at helse ikke trekkes frem som et eget satsningsområde i utredningen. Vi mener utredningen særlig burde trukket frem behovet for ungdomsvennlige helsetjenester og overganger i helsevesenet, og vi mener dette kunne blitt gjort på en god måte uten å ha et medisinsk perspektiv på funksjonshemming.

Ungdomshelse handler om helsetjenester som er tilpasset ungdom og unge voksne innenfor både primær- og spesialisthelsetjenesten. Å tilpasse helsetjenester til unge innebærer blant annet bedre overganger i helsevesenet, mer reell brukermedvirkning fra de unges side, en bedre koordinatortjeneste, økt kompetanse blant helsepersonell, samt relevante og tilgjengelige rehabiliteringstilbud og psykisk helsetilbud for unge. En satsning på ungdomshelse er i stor grad et forebyggende tiltak både for enkeltindivider og helsevesenet som helhet. Unge som er i regelmessig kontakt med helsevesenet blir i bedre stand til å ivareta egen helse dersom de møter ungdomsvennlige helsetjenester. En god ungdomshelsetjeneste kan også medføre bedre evne til å ivareta egen helse også i voksen alder. I tillegg er en satsning på ungdomshelse et viktig forebyggende tiltak for det enkelte individs psykiske og fysiske helse, så vel som deltakelse i samfunnet som ung, og senere i livet.

En viktig forutsetning for ungdomsvennlige helsetjenester er bedre overganger fra barne- til voksenhelsetjenesten. I dagens helsevesen er man enten barn eller voksen. Mange opplever å bli plassert i voksenavdelinger allerede når de er 14 år, og det eksisterende tilbudet for pasienter i aldersgruppen 16 år og oppover er begrenset og lite tilpasset. Et lite tilpasset helsevesen kan medføre at overgangen fra barne- til voksenhelsetjenesten oppleves overveldende, belastende og uoversiktlig. I tillegg kan overgangen til voksenhelsetjenesten, og ansvaret dette pålegger de unge, begrense unges overskudd og kapasitet til å delta i andre aspekter av livet som også hører ungdomstiden til, slik som å danne sosiale nettverk, studere, komme i arbeidslivet, få en kjæreste eller etablere en familie. I 2020 ble Veileder for gode overganger i helsevesenet for ungdom fra 12-25 år utviklet, det er behov for nasjonale føringer for hvordan veilederen skal implementeres ved landets helseforetak. Slik situasjonen er i dag er det store variasjoner i tilbudet unge får basert på hvor i landet de bor. Ofte er man prisgitt lokale ildsjeler for å finne gode ungdomstilbud. Det er ikke godt nok.

Videre er det avgjørende for funksjonshemmede og kronisk syke at overgangene mellom spesialist- og primærhelsetjenesten styrkes. Mange opplever i dag at overgangen mellom spesialist- og primærhelsetjenesten er uoversiktlig, lite koordinert og lite smidige. Informasjonsflyten er dårlig, kommunene er ofte lite forberedt på å ta imot pasienter med oppfølgingsbehov fra spesialisthelsetjenesten, det tar ofte lang tid før oppfølging i kommunal helsetjeneste kommer på plass og pasientforløpet blir svært oppstykket. For mange resulterer dette i at det tar lang tid før de kan komme tilbake til sitt sosiale liv, til skole eller til arbeid. Noen opplever også at de gode effektene fra intensiv behandling i spesialisthelsetjenesten forsvinner eller reduseres i påvente av å få nødvendig oppfølging i primærhelsetjenesten.

Unge funksjonshemmede mener det er nødvendig med følgende tiltak:

- Det må utarbeides nasjonale føringer for implementering av Veilederen for gode overganger i helsevesenet for å sikre at veilederen implementeres ved alle landets helseforetak.
- Det må legges til rette for en styrking av individuelle planer hvor skole, helsetjenesten og rehabiliteringstjenesten samkjøres for å skape sømløse overganger.
- Det må sikres økt bevilgning gjennom øremerkede midler til ungdomsrådene ved landets helseforetak for å sikre reell brukermedvirkning og en bedre ungdomshelsetjeneste.
- Det må etableres en koordinerende enhet for ungdomshelsefeltet som har koordinerings- og pådriveransvaret på feltet.
- Det må gjennomføres en ekstern evaluering av #Ungdomshelse 2016-2021 for å evaluere gjennomføring og måloppnåelse.

Folkehøgskole:

Utvalget belyser de fleste aspektene ved skole- og utdanningssystemet, men Unge funksjonshemmede mener det er en svakhet at utvalget ikke har inkludert folkehøgskolene i sitt arbeid. Dette fordi vi vet at mange unge har et godt utbytte av folkehøgskolen. På folkehøgskolen får man et tilbud om aktiviteter og læring som strekker seg forbi en tradisjonell skolehverdag, som gjør at man kan utvikle seg på flere plan, også det som ikke er det faglige. Mange blir mer selvstendige, møter nye mennesker og får muligheten til å fordype seg i noe man brenner for og kan få bruk for i studier eller jobb.

Tatt i betraktning at NOU 2022:16 En folkehøgskole for alle kom i 2022 mener vi at utvalget burde sett hen til denne utredningen og inkludert den i sitt arbeid. Unge funksjonshemmede mener NOU 2022:16 har et stort fokus på mangfold og hvordan man kan få til inkludering av underrepresenterte grupper i folkehøgskolen, herunder funksjonshemmede. Vårt inntrykk er at folkehøgskoleutvalget har god forståelse av utfordringsbildet til funksjonshemmede og kronisk syke som ønsker å gå på folkehøgskole, og det ble foreslått flere konkrete tiltak for å inkludere flere funksjonshemmede ved landets folkehøgskoler. Overordnet støtter Unge funksjonshemmede tiltakene foreslått fra folkehøgskoleutvalget og viser til vårt høringsvar avgitt 30.04.2023 til Kunnskapsdepartementet.

Med vennlig hilsen,

Ingvild Østli
Generalsekretær Unge funksjonshemmede

Ingrid Thurnem
Styreleder Unge funksjonshemmede